

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Hej, käre besökare!
Västgötabygdens förstasida finns på nästa sida!

Tycker du att tidskriften är läsvärd rekommenderas att du satsar på en tidningsprenumeration!

Vid 1 ex. kostar 1-årsabonnemang 150:-

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista) rabatteras priset till 130:- / ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15, 534 21 VARA, Fax: 0512-33942, E-post:vasterg.hembygdsf@telia.com

Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

PS! Tips till föreningar etc. Ge en prenumeration till föreningarnas hela styrelse, alla trotjänare, skolor, äldreboende och inte minst läkar- och tandläkarmottagningar m.fl !

Det kommer att uppskattas!

Västgötabygdens redaktionskommitté

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 4

Årgång 70

2015

Foto Leif Brunnegård

Blommande vägdike i Kvinnestad.

Skog och barn i centrum i Daretorp

sidorna 5 -9

Profilen - Anna Theander

sidan 16

Hänt på bögda...

sidan 22

Foto:
Copyright
Kungahuset.se

HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds
beskyddarinna

Innehåll

Ordföranden har ordet	3
Tankar i tiden - Jan Henry Svensson.....	4
Skog och barn i centrum för intresseföreningen	5
Daretorp har årets förening	7
Kulturladan klarade två stormfällningar	8
Glassigt i Skövde	9
Erfarenhetsutbyte med Skåne	10
Bygdeband vår stora möjlighet	11
Tuppen toppen	11
Helt naturligt - En svensk tiger	12
Fyrbyggarna från Skepplanda	12
Arnborg berättar lärt och levande	15
Profilen - Anna Theander	16
Kulturarv på bonad i Skövde	18
Den mänskliga hjärnan en förunderlig skapelse	19
Social ekonomi	20
Kulturstipendium till Vallby Sörgården	21
Hänt på bögda - Kinnekulle, Skepplanda, Lilla Edet, Ljungsarp, Vara, Vassända Naglum och Lidköping ...	22
Projekt med naturtorp	26
Staden som hembygd på riksstämman i Falun ...	27
Funktionärer 2015 - 2016	28
Läsvärt i korthet	30
Köket förr och nu	32

För redigering/layout svarar Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, Vårgårda, och tidningen trycks hos Princo Rydins Tryckeri AB, Vårgårda.

Utgivningstider är 22-28 februari, 22-25 april, 24- 27 juni, 25-29 augusti, 28-31 oktober, 28-28 november.

Senaste manusdag 6 veckor före utgivning.

Hemsida: www.hembygd.se/vastergotland

ISSN 0346-4954

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 70
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2015 150:-

Varifrån kommer artiklarna i detta
nummer?
Siffrorna på kartan hänvisar till
sidnummer i tidningen.

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på tio personer som träffas ett par tre gånger per år och har samråd om innehållet. Ur den gruppen är vi tre som har det direkta ansvaret att det kommer ut sex Västgötabygden per år.

I det här numret är vi 25 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Du är också välkommen som medarbetare!

Ordförande har ordet

I skrivande stund har halva juli passerat och det jag har hört alla sagt om vädret är att det varit kallare än på många år. Döm om min förvåning då jag läser i en tidningsartikel att första halvan av juli varit varmare än normalt! Så lätt kan man missta sig och därför känns det angeläget att verkligen ha klarhet med belagda fakta innan man påstår något och inte alltid förlitar sig enbart på känsla.

Varför denna inledning frågar sig förmodligen läsaren? Jo, det påminner mig om att jag vid ett antal tillfällen efterfrågat föreningarnas svar på enkäter och frågeformulär. I den stora enkäten

som SHF begärde in förra året om hur mycket ideell tid som lagts ner, var det ungefär hälften av Västergötlands föreningar som skickade in svar.

Bra gjort av er som svarade! Men, det visar också att det finns klara förbättringsmöjligheter i fortsättningen. Hjälpa till att lämna in era svar så vi får fram bra och underbyggda fakta vad som åstadkoms inom rörelsen.

Skrev i förra numrets spalt att det skulle bli spännande att se vad riksstämman i Falun utmynnade i. Avser inte att här redogöra detaljer eftersom det finns i särskild artikel på sidan 27 i detta nummer och att stämmoprotokollet kommer att finnas på SHF:s hemsida då signaturer är klara. Men, det som berördes på flera sätt är 100-årsjubileet nästa år.

SHF kommer att på Skansen och vid Nordiska museet och på andra ställen i Stockholm ordna ett jubileumsfirande, Hembygdens helg.

Hembygdens helg blir en stor aktivitet i Stockholm och SHF hoppas att hela hembygdsrörelsen vill delta i firandet. Ta gärna initiativ till gruppresor och kom ihåg att boka hotell i god tid. Personligen har jag fått förfrågningar

Jan-Olof Berglund

från några föreningar och även ett par bussbolag om arrangemangen men har inte kunnat ge mer detaljer än vilka datum som är aktuella. Har ni funderingar att ta er upp till Stockholm för att delta så rekommenderas att ni är ute i god tid med bokningar av logi etc. Bevaka vad som skrivs på SHF:s hemsida allt efterhand under hösten och vintern.

Vilka arrangemang vi i Västergötland funderar på att genomföra är inte klarlagt ännu. Vi kommer att vika en del av höstmötena till att diskutera detta med er. Hoppas verkligen att många tar tillfället i akt och deltar vid årets

möten som genomförs i lite ändrad tappning. Det är också hög tid att ni i föreningarna informerar er om och

diskuterar hur och vad vi kan bidra med för att göra jubileet intressant för allmänheten där tillfälle ges att verkligen visa vilken kunskap och kulturinsatser som åstadkoms ute i föreningarna.

Under hösten kommer ett nytt

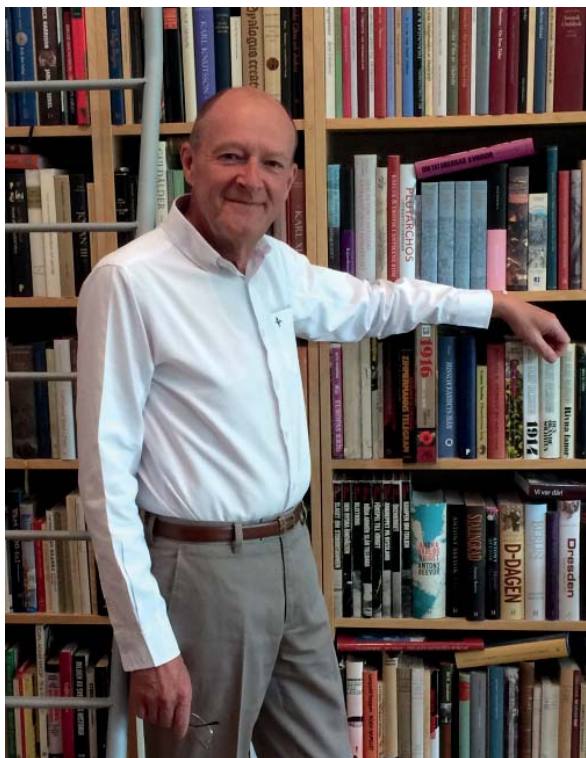
inslag att startas upp av SHF. Det ska bli intressant att se vad där kommer fram. Hembygdsrörelsen har hittills inte haft så lång framförhållning och försökt förutsätta riktning på vart rörelsen är på väg! Det är nu beslutat att arbetsgrupper sätts samman och startar ett visionsarbete med 15-års framförhållning. Det kommer självklart inte att bli några detaljerade slutsatser utan i stället en uttalande ram för vad hembygdsrörelsen kan och bör inrikta sitt engagemang åt! Hoppas verkligen att det kan bli ett bra styrmedel att ta del av!

Jan-Olof Berglund
förbundsordförande

Att vandra runt på en hembygdsgård när det är hantverksdag är lite av en aha-upplevelse. Man får se hantverkare som fått lära sig ett gammalt hantverk som barn, men man får också träffa barn som låter fantasin flöda.

Klipp ur Alingsås Tidning

Tankar i tiden ...

Jan Henry Svensson

Har halkat in och råkat bli ordinarie styrelseledamot i Västergötlands hembygdsförbund. Till det hör att man här skall uttrycka sina tankar i tiden. Jag har hamnat i en församling av grundmurat kunniga och erfarna styrelsemedlemmar. Ordförande Jan-Olof och vice ordförande Sven-Åke har ett engagemang och en vilja att driva förbundet framåt som är gränslös. Och så lilla jag som visserligen har behandlat patienter med tumörsjukdomar i 35 år och periodvis träffat 50 patienter i veckan på 6 olika sjukhus, men hembygdsrörelsen – vad kan jag om den?

Ja, det började med att Tvärreds hembygdsförening bildades för drygt 60 år sedan. Det firade vi förresten rejält i oktober förra året. När den bildades med skollärare Bertil Gardell från Gotland som eldsjäl så var min far sekreterare i styrelsen. Så därför klappade förstås mitt hjärta lite extra för hembygdsföreningen när jag så smått återvände med boendet till Tvärred i 55-årsåldern. Blev mer och mer involverad och sedan 2011 är jag ordförande i en förening på drygt 200 medlemmar och med byggnader på tre ställen i socknen att förvalta. Hemvändare tror jag spelar en stor roll numera bland de som håller igång hembygdsföreningarna. Sonen till ordföranden vid bildandet är också en hemvändare och nu nära samarbetspartner och sekreterare i föreningen.

Hade också förmånen att delta på årsmötet i Falun för Sveriges hembygdsförbund och vid ett symposium om stad kontra landsbygd förekom handuppräckning för att få en uppfattning om deltagarnas bakgrund och på frågan vilka som var hemvändare var det inte så få som räckte upp handen (33 procent).

Sedan då till frågan om den åldrande hembygdsrörelsen, alltså de personer som är engagerade i den. Inget fel att försöka engagera och ha aktiviteter för barn och ungdomar, det är säkert av värde för dem och kan sitta kvar i minnet när de kommer upp i 50plus. Den erfarenhet jag har är att det är när man kommit upp i den åldern som man börjar bli intresserad av vad som hänt tidigare, vad vi har för kulturarv, ett av de finaste ord jag känner till förresten. Dessutom får man inte glömma att en 70-80 åring numera är betydligt piggare och friskare än bara för 10-20 år sedan. Utvecklingen har gått snabbt tack vare sundare levnadsvanor med rökstopp, motion och kalorifattigare diet. Läkekonsten har kanske bidragit lite också, främst när det gäller hjärt- kärlsjukdomar. Därför finns det numera flera aktiva ”daglediga” än tidigare som skulle kunna vara en potential för hembygdsrörelsen men å andra sidan har dessa också många andra konkurrerande intressen högt upp i åldrarna. Därför är det även en uppgift att försöka engagera pigga 80-åringar lika väl som ungdomar...

I socknen har vi en grupp byggnader som tidigare fungerat som barnkoloni. Under senaste vinterhalvåret har där nu varit flyktingförläggning för asylsökande, främst från Syrien. Flera från respektive föreningar och kyrklig verksamhet i Tvärred har varit med och stöttat de som kommit till vårt land för att få en tillflyktsort. I den mån resurserna finns skall vi hjälpa till i sådana här situationer. Men det som man inom hela hembygdsrörelsen kan göra är att hålla fast vid det öppna demokratiska samhället och motverka främlingsfientlighet. Det fina ordet kulturarv skall inte användas för att utesluta andra människor som inte är av samma ursprung som vi och känner vi oss trygga i vår roll kan vi lättare acceptera andra.

När jag tog på mig uppgifterna i kyrkan och hembygdsföreningen räknade jag med att bli heltidspensionär vid 65 år. Fyller nu snart 67 och jobbar 80 procent och har svårt att sluta. Det är ju så spännande utveckling inom cancervården att det är svårt att lämna den också. Och så har jag ju böckerna som jag samlat och samlar och samlar.....

*Jan Henry Svensson
Tvärred*

Skog och barn centrum för intresseföreningen

För 20 år sedan bildades Daretorpsbygdens Intresseförening. På hemsidan presenterar sig föreningen så här: ”Vi finns på Hökensås där skogen är huvudsaken. Förr var den en ren råvarukälla. I dag är den även populär som besöksmål för rekreation och friluftsliv. Här i bygden finns gott om driftiga människor och småföretagandet är stort. Vår förening värnar om bygdens historia och dess potentialer för utveckling. I Daretorpsbygden ska man kunna leva, bo och verka även i en framtid.”

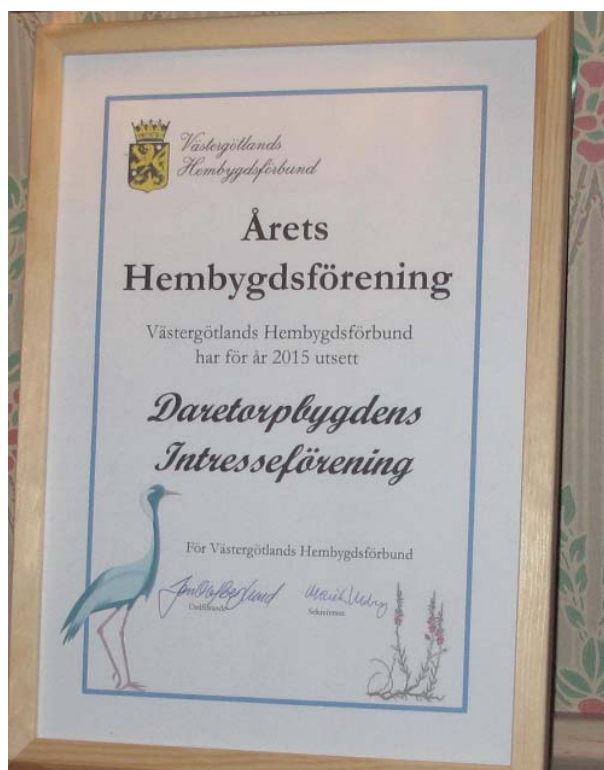
Vid Västergötlands Hembygdsförbunds årsmöte i Vårgårda den 16 maj 2015 fick föreningen motta sitt pris med följande motive-ring:

”Genom kreativt nytänkande har Daretorpsbygdens Intresseförening förenat bygden i en gemenskap som inkluderar barn, ungdomar och äldre. Genom aktiva insatser i form av lekplats för barn, ungdomsverksamhet, studiecirklar, kulturkvällar, sommarcaféer, hantverksdagar, utgivna hembygdsböcker med mera har föreningen skapat ett samhälleligt engagemang för hembygden i kulturell, samhällelig och historisk bemärkelse.

Särskilt utmärkande är det skogsmuseum som intresseföreningen skapat från grunden och som uppmärksammat hembygdsrörelsens skogspolicy.

Skogen är bygdens historia, och skogen har format Daretorpsbygden. Utställningen Årsringar, skog och skogsbruk från förr bekräftar skogens nytta och värde för jakt, fiske, bärplockning, fritid och industri. Med en syn som återspeglas i Västergötlands Hembygdsförbund, kvalificerar sig Daretorpsbygdens Intresseförening väl för utmärkelsen Årets Hembygdsförening 2015.”

Daretorps Intresseförening anordnar aktiviteter för alla åldrar, främst i Parhuset i Gälleberg. Man gör utflykter i hembygden. En utflykt i år gick till ett område

En fin utmärkelse för en hembygdsförening.

vid sockengränsen mellan Daretorp och Fågelås, där människor bodde i jordkullor och små backstugor.

Trivselcaféer med underhållning samt sommarcaféer med hembakt bröd, filmkvällar, tipspromenader, julmarknad och loppis har varit andra inslag i verksamheten.

Affären mötesplats

Vi sitter i parhuset i Gälleberg och samtalar med några av de aktiva medlemmarna i föreningen. Lena Jonsson, tidigare ordförande, och Herbert Hjelm har varit med från början. Kjell Gustafsson har arbetat med Kulturladan och utställningen om skogen, och Magnus Hedström är historiskt intresserad och enga-

gerad i barn- och ungdomsverksamheten. Else-Marie Bertilsson är föreningens nuvarande ordförande.

Hur började alltihop egentligen? Lena Jonsson, tidigare lanthandlare i Gälleberg berättar om bakgrunden. Affären var en mötesplats, innan den lades ner år 2000. År 1991 hölls den första Daretorpsdagen. Det var företag och enskilda personer med nätverk och goda kontakter, som gick samman och ordnade arrangemang, som stärkte sammanhållningen i bygden. Sådana dagar ordnades sedan i tio år, och Lena Jonsson och Herbert Hjelm arbetade med dagarna. Båda hade stora nätverk, bland annat genom handel och försäkringsverksamhet.

I början av 1990-talet var Eva Eriksson kommunalråd i Tidaholm. Hon blev senare landshövding i Värmland. Som kommunalråd arbetade hon med aktiv landsbygdsutveckling. Hon lyfte fram en regionalpolitisk utredning och samlade landsbygdsorganisationer. I samband med information om nya rutiner för sophämtning togs också landsbygdsutveckling upp på möten i hela bygden. Studieförbundet Vuxenskolan spelade en mycket aktiv roll i Tidaholmsbygden, och studiecirklar anordnades i de olika socknarna. I Landsbygdsnytt kan man läsa om allt som var på gång.

Grundare. Lena Jonsson, och Herbert Hjelm var med och startade föreningen.

I Daretorp inbjöds till ett stormöte i Bygdegården, och det kom 200 personer. De som kommit fick frågan om vad som var viktigt för bygden och vad man skulle arbeta med. Insatser för barn och gamla och kulturfrågor stod högst på listan. Dagverksamheten för äldre hade just upphört. Från början hade man planer på att bilda en sektor under bygdegårdsstyrelsen för att arbeta med dessa frågor, men styrelsen var negativ till dessa planer. Då bildades Daretorpsbygdens Intresseförening den 30 mars 1995. Den 1 augusti i år firar man 20-årsjubileum med en stor hemvändar/bygdedag. Då kommer före detta kommunalrådet Eva Eriksson på besök. Daretorpsbor i förskingringen får också en personlig inbjudan. På hemvändardagen brukar det komma 700-800 personer.

Lekplats byggs ut

För att få medel till verksamheten såldes Bingolotter. Det fanns ett behov av busskur för skolbarn som väntade på bussen, och två busskurer kom på plats i Gälleberg första året. En av dem står nu vid parhuset och har blivit ett slags symbol för föreningen. Trivselkvällar och föredrag anordnades liksom företagsträffar och barnverksamhet.

Välkommen hit. Föreningens ordförande Else-Marie Bertilsson hälsar välkommen till Parstugan i Gälleberg.

Följande år, 1996, bildades ett föräldrakooperativ för barnomsorg, och dagmammor anställdes följande år. År 2004 flyttade barnomsorgen in i församlingshemmet, då barnantalet ökade. Återvinningsstationen i bygden var i fara, och den flyttades då till Gälleberg, där den fortfarande finns, och den räddades därigenom. År 1996 fick föreningen en förfrågan om parhuset vid semesterbyn, och därmed inleddes ett intensivt och långvarigt arbete för att få huset i gott skick. Det dokumenterades och plockades ner 1997. Två kvällar i veckan samt lördagseftermiddagar var i flera år arbetstider för ideella krafter i föreningen. Många lokala företag gav rabatt på material och arbete, och skogsägare i bygden sköt till timmer, som sågades utan kostnad vid lokala sågverk. År 2000 användes parhuset mer och mer för arrangemang, barnomsorgens verksamhet och också för uthyrning.

Toalett, dusch och tvättmaskin finns i en särskild byggnad. Nu är hela parhuset inrett, även övervåningen, och hyrs också ut för övernattande grupper.

Handelsbodens tidigare tomt förvärvades, och därin gick också ett par uthus. Ett av dem inrymmer föreningens loppmarknadsförsäljning, och där sker också

starten för de populära tipspromenaderna, som genomförs varje år på söndagar under september och oktober. En studiecirkel om timring resulterade i en timrad byggnad, som används som smedja. Den har tjärat locklisttak efter gammal form. Nu har smedjan en portabel ässja, men med tiden ska det bli en murad ässja med bälg och skorsten.

Föreningen har vid två tillfällen fått bidrag från en kommunal stiftelse, ett förra året och ett i år, tack vare det har en lekplats kunnat byggas. Till att börja med gungor och sandlåda, och nu byggs den ut ytterligare.

Text Ann-Britt Boman

Foto Leif Brunnegård

Daretorp har årets förening

Parhuset. Kjell Gustafsson, två från höger, berättar för Hans Menzing, Ann-Britt Boman och Inga Brunnegård om Daretorps Intresseförening

Västergötland som landskap har många små socknar och de flesta av dem har en hembygdsförening. I Västergötlands hembygdsförbund finns över 200 hembygdsföreningar, och varje år delas ett pris ut till Årets hembygdsförening. I år, 2015, var pristagaren Daretorpsbygdens Intresseförening.

Daretorpsbygden är en del av Vartofta härad och Tidaholms kommun. I öster ligger Hökensås. Namn på torp som Daretorp och Brandstorp kan tyda på lite senare bebyggelse än de ortstypiska namnen Baltak, Ettak och Suntak. "Tak" kan ha med "teg", fornsvenska tegher att göra.

Daretorps socken har cirka 650 invånare. I Gälleberg finns en liten tätortsbildning. Kyrkan i Daretorp är från 1700-talet men föregicks av en tidigare kyrka. Daretorps missionshus från 1871 finns nu på Västergötlands museum i Skara.

I utkanten av Hökensås vid Ostabygd låg kaplansgården med ungefär lika avstånd till de kyrkor, där kaplanen skulle tjänstgöra. Det var Daretorp, Brandstorp och Velinga. Huset uppfördes i början av 1800-talet. Så

småningom flyttade hjälppræsten därifrån, och huset flyttades till Håkängen, som vid denna tid delades i två brukningsenheter. Man sparade virke, då det blev färre ytterväggar, och huset var lättare att hålla varmt. Det bodde två familjer i vardera delen av huset, och det berättas att grannsämjan var skral. På 1960-talet anlades en semesterby på den ena Håkängsgården, och parhuset kom i ungefär 30 år att fungera som extra gäststuga och förråd i Stiftelsen Tidaholm-Hökensås semesterby. I slutet av 1990-talet flyttades huset till Gälleberg, där det finns i dag och utgör centrum för Daretorpsbygdens Intresseförening.

Sällsynt. Det är inte på så många hembygdsgrändar man håller sig med egen lekplats. Men i Daretorps Intresseförening lever man upp till att man vill vara en förening för alla åldrar.

Text Ann-Britt Boman

Foto Leif Brunnegård

Västgötabygden 4:15

Kulturladan klarade två stormfällningar

Kulturladan. Invändigt är ladan ett intressant museum, på utsidan kan man ta sig en svängom, men det händer inte så ofta, men barnen tycker det är en bra lekplats.

Daretorsbygdens Intresseförening har under åren fått ta emot en hel del äldre föremål. Det fördes diskussioner om behovet av en byggnad för samlingarna samt en lokal för större arrangemang. Efter stormen Gudrun i januari 2005 fanns mycket stormfällt virke i skogarna. Skogsägare hörde av sig och erbjöd virke, mot att föreningens medlemmar avverkade och körde ut det. Virket sågades och fick ligga och torka. I januari 2007 hade man gjutit bottenplattan och rest stommen. Då kom stormen Per och blåste ner den. Virket i Kulturladan har alltså blivit stormfällt två gånger. Under sommaren byggdes huset upp igen och sedan isolerades och inreddes byggnaden.

I Kulturladan finns föreningens utställning om skogen och om Hökensås: Årsringar, skog och skogsbruk från förr. Kjell Gustafsson och Lena Jonsson guidar oss runt på utställningen.

Utställningen skildrar skogsbruket och historien kring Hökensås. Kung Magnus Ladulås underskrev år 1286 ett dokument på Ettaks kungsgård. Där står skrivet, att bönderna på Ostfalan och Visingsö fick ta timmer och ved ur skogarna på Hökensås. Fortfarande är ett tusental jordbruksfastigheter på Falbygden och Visingsö delägare i Hökensås häradsallmänning. Bönderna fick också släppa sina kor på skogsbete. Allmänningen omtalas i Västgöotalagen som Wäturswidher, Vätterskogen. I Västgöotalagen får vi också namn på andra häradsallmänningar i Västergötland.

Koppargruva

Magnus Hedström, medlem i föreningen, har tillsammans med en kamrat gjort en film om medeltidshistorien på Hökensås. Man kan hitta slagggvarp, som tyder på tidig järnframställning, kanske med rödjord som råvara. Det finns även kolgropar. Någonstans omtalas Brahes silverbrott, och Källefalls koppargruva lades

Ordning och reda. Att gå runt och titta på all utrustning är intressant och det finns gott om informationsskyltar.

ner så sent som i mitten av 1800-talet. Koppartaket på en kyrka på Visingsö, där Per Brahe regerade på 1500-talet, sägs komma från Källefalls koppargruva på Hökensås.

Det finns rösen och domarringar i bygden, och en del bronsåldersfynd har gjorts, bland annat Gällebergskragen i brons och en bronsåldersyxa.

På Hökensås finns gamla hålvägar. Biskop Bengt den gode på 1100-talet lät bygga vägar och broar på Hökensås. Tidigt fanns också båtförbindelse över Vättern.

I Kulturladan finns många typer av gamla sågar och också de mycket otympliga äldsta motorsågarna och röjningssågarna. Här visas en hästdragen markberedare, skogskälkar och olika typer av redskap. En hög famnved, som klövs med yxa, kil och slägga, väcker minnen.

På 1940-talet fanns en tjärfabrik i Blåhult, och tjäran raffinerades sedan i Nynäshamn. Det fanns ytterligare en tjärfabrik i Tystberga.

I Jönköping fanns en tvålfabrik, och man plockade tallris och sålde till fabriken. Vidare kunde man samla kottar, som lämnades till en fröklämningsanstalt, här Frörian på Helliden i Tidaholm. Det fanns ett upprop om detta, som riktade sig till gubbar, gummor och barn. Alla kunde bidra med något. Man kunde också ha beting på skogsplantering och plocka lingon och sälja.

Ungdomsverksamhet

Daretorsbygdens Intresseförening är en aktiv förening på många områden. Magnus Hedström, församlingsas-

En egen historia. Det finns flera montrar som berättar något spännande. Den här handlar om bävernns framfart.

sistent i Svenska Kyrkan, är en av ledarna i ungdomsverksamheten i föreningens regi varannan torsdag. Verksamheten sker på ungdomarnas villkor, och ungdomarna får själva vara med och utforma programmet. När ungdomarna blir äldre, försöker man få med dem som ledare.

På föreningens hemsida och på Facebook lägger man ut fotografier från olika aktiviteter och berättar om dem. Detta väcker ytterligare intresse.

En torpinventering är på gång. Man fotograferar, anger GPS-coordinater och sätter upp skyltar. Det blir nog 250 – 300 torp. En del av dem låg på höjdlägen, som kanske varit bebodda redan under bronsåldern.

Amerikansk tandem. På en svensk tandem sitter herrn främst och damen bakom. På den här tandemmen är det tvärt om, damen sitter främst. På en svensk tandem är det bara det främre styret som går att använda, på den här cykeln kan båda styra, bara de är sams.

Under tio år har studiecirkelar dokumenterat bygdens historia. Detta arbete har resulterat i två böcker om Daretorp. På hemvändardagen den 1 augusti kommer släkten Blomberg från bland annat USA att uppmärksamma donatorn Alfred Blomberg från Daretorp och anmodern "Mockle-Maja Stina", som omtalas i Daretorpsboken.

Föreningen kan se tillbaka på ett gott arbete men blickar oförtrutet framåt i sitt arbete för bygdens bästa. Föreningens arbete är ett mönster för hur hembygdsrörelsen bör arbeta, i nuet, bakåt, framåt och åt sidorna.

*Text Ann-Britt Boman
Foto Leif Brunegård*

Glassigt i Skövde

Rådman Edströms hus på Lögegatan i Skövde var nog populärt i början av 1900-talet. Där fanns något så nymodigt som en glassmaskin. Sedan följde glassmaskinen, som är från slutet av 1800-talet, med till Östermalm till ett hus vid vad som lämpligt nog hette Lyckegatan.

Det berättar Monika Moberg i Skövde Släktforskarförenings tidning Ättlingen. Där får vi också veta att glassen som så mycket annat uppfanns i Kina och möjligen smugglades receptet hit av Marco Polo. Kejsar Nero lär ha skapat en egen glass med hjälp av slavar som sändes till Alperna för att hämta is som sedan kylde fruktdrinkar.

En driftig amerikanska tog patent på glassmaskiner 1848 och vid sekelskiftet började ångmaskiner användas vid glasstillverkningen. Då var detta förstås ett överklassens njutningsmedel.

Glassmaskinen.

*Text Hans Menzing
Foto Monika Moberg*

Västgötabygden 4:15

Erfarenhetsutbyte med Skåne

Hösten 2014 kom idén upp om att göra en studieresa till Region Skåne och till Skånes Hembygds-förbund. En resa organiserades av Västra Götalands Regionen ihop med Bohusläns Hembygdsförbund, Västergötlands Hembygdsförbund samt NAV (Industrihistoria och arbetslivsmuseer i Väst). Erfarenheter och inspiration gavs i utbyte på resan 3-4 februari till Lund och nu har Skåne varit på svarsbesök 9-10 juni och sett LAB 190 (turistutveckling av väg 190 från Göteborg till Nossebro) samt Innovatum i Trollhättan

Hur arbetar man i Skåne jämfört med Västra Götaland? Det är mycket stor skillnad på uppbyggnaden av region Skåne jämfört med Västra Götaland och detta gör det extra spännande att utbyta erfarenheter och se hur man tar sig an nya frågor. Skånes Hembygdsförbund har ett betydligt större uppdrag än vad vi har i HembygdVäst (Bohuslän, Dalsland, Göteborg och Västergötlands Hembygdsförbund samt därtill NAV som föreslagen samverkanspartner). Skånes Hembygdsförbund har som exempel tre anställda konsulenter.

Ideell kraft seminarier

HembygdVäst planerar en seminarieserie till fyra platser under första hälften av november och i Västergötland blir det Vårgårda (3 nov) och Mariestad (19 nov), som blir lokala värdar. Inbjudan kommer att sändas ut till omkringliggande kommuner och framförallt till kulturarvsföreningar. Här vill vi via cafédialoger försöka få bättre samverkan mellan ideella föreningar och kommunens handläggare samt visa upp den ideella föreningens betydelse.

Landskapskonventionen

Denna EU-konvention innebär att "Landskap" är ett område, som det uppfattas av människor. Detta betyder att Hembygdsrörelsens arbete med natur, landsbygd, bebyggelse ingår och att kommuner och myndigheter har fått ytterligare inskrivet att främja utbildning och utveckla verksamheten. Konkreta projekt som arbetar mer efter landskapskonventionen är till exempel LAB 190, som utvecklats till ett modellprojekt (vägen från Göteborg till Nossebro). Här planeras en konferens i oktober och Sveriges längsta gatufest i september och vid en träff i Brobacka nyligen deltog flera hembygdsföreningar. Ett annat kommande projekt är planerna på ett landskapsobservatorium på plåtåberget Ålleberg utanför Falköping.

Sveriges Hembygdsförbund har tagit fram ett förslag till central handlingsplan, som skall antas under 2015

Diskussion vid en av Innovatums skärmar fr.v. Sven Jensén ordf i Skånes Hbf, Jan-Olof Berglund ordf i Västergötlands Hbf, Gunnar Malm ordf i Bohusläns Hbf samt Einar Brodin styrelsen i NAV

av riksförbundsstyrelsen. Skåne skall arbeta med Landskapskonventionen, som ett tema under jubileumsåret 2016.

Namnbyte

Industriemuseum Västra Götaland (IMVG) blir Prisma Västra Götaland. Västra Götalands Regionen (i samarbete med NAV och HembygdVäst) arbetar med en digital plattform kring samhällsförändringar under 1900-talet och detta är betydligt mer än bara industrihistoria. Plattformen kommer att lanseras i december 2015 under namnet Prisma Västra Götaland.

Tema som man arbetar med är framför allt: stad-land under 150 år, miljö, bilismen och globaliseringen.

Vi kan få veta mer om detta vid en konferens om "Långsiktig medverkan" den 23-24 september i Trollhättan. Här kommer man att skapa en gemensam grund och presentera plattformen Prisma Västra Götaland och hembygdsföreningar är speciellt välkomna att delta.

Överenskommelsen i Västra Götaland

Överenskommelsen mellan Regionen och fler än 70 olika ideella organisationer kommer nu att gå in i en mer aktiv roll. En beredningsgrupp med representanter från regionfullmäktiges partier och från fyra olika organisationer startar sitt arbete i juni 2015. Tre av Hembygdsförbunden i HembygdVäst har skrivit under förbindelsen. Överenskommelsen är knuten till möjligheten att söka olika projektbidrag inom "Social ekonomi", där vi hoppas att någon hembygdsförening nappar på en kommande utlysning om att starta utvecklingsprojekt i sin förening.

En fortsättning med detta erfarenhetsutbyte ihop med Skåne planeras till början av oktober.

Sven-Åke Mökander

Bygdeband, vår stora möjlighet

Riiing! Det är vår dagmamma för 30 år sedan som ring-er. I en garderob har hon hittat gamla papper från sitt föräldrahem. Jag slänger dem om ingen vill ha dem, säger hon. En timma senare står jag där med en ICA-kasse i handen, full med gamla gårdshandlingar. Åker hem till Bernt Johansson i Skepplanda. Han tittar ner i kassen, tittar upp igen och säger: Jag tar den.

Ett halvår senare är det Skepplandadagen. I biblioteket sitter Bernt och visar hur Bygdeband fungerar. Folk blir imponerade. Bygdeband innebär ett paradigmskifte. Ungefär som när SAAB gick från tvåtakt till turbo.

Plötsligt kommer det upp något nytt på skärmen och Bernt säger med ett leende: Känner du igen det här? Det är innehållet i ICA-kassen som nu är inlagt i Bygdeband, bevarat för framtiden och åtkomligt för alla intresserade, i datorer och smart phones.

Länge höll vi på med torpinventering. I dag har vi vida större utmaningar och spännande möjligheter framför oss.

I Göta älv dalen är den gamla jordbrukarkulturen på

väg ut. Storstadens människor med sin kultur och sina värderingar flyttar in. Hela det gamla bondesamhället behöver därför läggas in i Bygdeband medan det finns folk som kan gårdarnas och byarnas historia och minns hur det var i mitten på 1900-talet. Varje hembygdsförening behöver en plan för hur det skall gå till. Varje dag när inget händer är en förlorad dag för bygdens agrara historia.

Med Bygdeband kan vi spara dokument, bilder, ja, vad du vill. I dag frågar folk efter story-telling, berättelser om hur det var förr. Det är berättelserna som förklarar sammanhangen och leder till förståelse. Nästa generation förutsätter att den informationen är digital.

Vår dotter sa när hon gick på mellanstadiet: Pappa, när jag får barn skall du få berätta för dem hur det var på den tiden när man fick springa fram till TV:n för att byta kanal. Utvecklingen går fort och takten ökar.

*Bo Björklund
Älvängen*

Tuppen toppen

Tuppen är toppen. Här låter han sig matas vid ett av borden.

Reklamen talar om Älgens berg, men nog är det en tupp som främst fångar intresset på Hunneberg. En stor brokig tupp som spatserar runt bland borden vid Spis-kupan, granne med Kungajaktmuseet på Bergagården. Tuppen uppvakts av två beskäftiga och lätt blygsamma hönor där han stolt låter sig matas med godsaker från borden, vad som helst slinker inte ned.

Själv känner jag mig lite skamsen. Jag äter något som kallades Flygande Jakob, och innehåller en massa kyckling. Inte något man vill visa upp för tuppen och hans damer. Lite fint sätt har även jag.

Visst syns det älgar också. Vid parkeringen står en reklamälg, rätt platt och onaturlig, men kanske inte helt fel. Bergens mest uttittade älg är väl den i trä vid Lilleskog, lika platt den.

Så det är lättare att engagera sig i den ståtligt brokiga tuppen när den kungligt värdigt vaggas fram bland borden och tar till sig folkets hyllningar. Jag förstår bara inte hur han orkar äta hela dagarna. Damerna är på kvinnors vis klokare och tar det försiktigare med maten.

Hans Menzing

En svensk tiger

Under andra världskriget fick Sverige en helt ny symbol. Tidigare hade vi alltid visat upp lejon i krig och fred, men nu blev vi försiktigare. Maningen till hela svenska folket var En svensk tiger, och Bertil Almqvist ritade det randiga djur som blev en sådan succé.

Andra världskriget med stora importsvårigheter innebar en stor omställning på många områden. Även inne i samhällena var det många som födde upp kani- ner och annat ätbart för att dryga ut ransonerna, för all mat var ransonerad. Och massor av gräsmattor och rabatter offrades för grönsaksodling. Livsmedelsfabriken Diana i Varnhem fick rentav många att äta kråkor och måsar under namnet viltfågel.

Men den högst osvenska tigern blev krigets populäraste symbol. Kanske berodde det på att det förmodligen var den enda statliga kungörelse under kriget som

Tiger. Konstnären Bertil Almqvist ritade den tiger som blev krigets stora symbol i uppmaningen En svensk tiger.

Helt naturligt

ten på försvar, för det utgjorde verkligen inget hot mot tyskt pansar och Stukabombare.

Så under detta krig stod inte krigiska lejon i centrum som förr utan nu gällde det att ligga lågt. Att inte säga något som kunde vara till skada för riket. Och det fungerade ju. Tigern skötte sin uppgift.

Hans Menzing

Fyrbyggarna från Skepplanda

Bland de spridda dokument som tillhör fyren, hittade vi ett fantasieggande fotografi av de 14 stolta hantverkare som byggde fyren 1899-1900. Det ser ut att vara självsäkra män med raka ryggar och välansade mustascher, finkladda i sina vegamössor och plommonstop.

Männen på bilden hade säkert skäl att känna sig uppskattade. Många var de turister som kom upp till byggplatsen för att följa fyrens framväxt, som ju skedde mitt under Kullabergs/Mölles glansålder, perioden från 1880-talet fram till första världskriget. Hit kom då även många tyska och danska besökare samt celebriteter som Selma Lagerlöf, Strindberg och Oscar II. Undra på att de på bilden framstår som ganska kaxiga karlar.

Tillhörande lista med smeknamn, yrken och hemvistorter spädde på fascinationen: Smeden Sväs Karl från Sålända och snickaren Munters från Färsled, vilka var dessa män och var kom de ifrån?

Flera av ortsnamnen liknade varandra: Ryk, Kärret Ryksdamm, Nipe Ryk med flera. När vi letade upp namnen på kartan upptäckte vi till vår förvåning att alla männen faktiskt kom från ett område på några kilometers omkrets från den lilla orten Skepplanda i Ale kommun, Västergötland, ca 3 mil nordost om Göteborg.

Det var överraskande. Varför just Skepplanda? Varför i all sin dar anlitas 14 män från ett litet samhälle 30 mil bort för att bygga Kullens fyr? Är det svåra tider uppe i Risveden, eller är dessa män särskilt skickliga hantverkare?

Efter en del forskande fann vi svaret. Vi upptäckte att männen på bilden är en länk i en lång lokalhistorisk tradition av arbetsvandring.

I flera hundra år hade de småjordbrukande männen från Ale (Risveden) sommartid åkt iväg i arbetslag för att bygga hus åt andra. I Risvedens skogar fanns gott om virke i motsats till Bohusläns kustland, där efterfrå-

Männen som byggde fyren. Arbetarna vid Kullens fyr år 1900. Stående från vänster: 1. Gustav Karlsson, Ryk, sedermera förman, murare, 2. Emanuel Johansson, Färdsle, (Munters) snickare, 3. Karl Egenvall, Skepplanda, (Knapes), smed, 4. August Svensson, Kärret Ryksdamm, 5. Bernhard Eriksson, Ryksdamm, snickare, 6. Karl Kristensson, Skönningared. Sittande på hagen från vänster: 1. Johan Larsson, Angertuvan sedan Alvhem, 2. Karl Andersson, Relsbo Ryksdamm, smed. 3. Sven Karlsson, Ryk, (Rösthållars), snickare, 4. Anders Andersson, Ryksdamm (Relsbon), förman, far till n:r 2 i denna grupp.

Sittande på marken: 1. Anders Johansson, Ryk sedan Sålanda, 2. Albin Kristofersson, Nipe Ryk, snickare, 3. Karl Andersson, Sålanda, (Sväs Karl), smed, 4. Johan Andreasson, Sålanda, hantlangare åt föregående.

gan fanns. Man högg timret på vintern, byggde upp husen på hemmaplan, märkte upp stockarna och plockade sedan ner husen igen. På sommaren flottade man så de märkta stockarna via Götaälv och byggde upp beställningshusen på plats. Ofta var destinationen Göteborg och skärgårdsöarna. Denna tradition fortsatte ända in på 1920-talet.

Detta skedde i så stor omfattning att man på 1760-talet hävdar: Bönderna från Ale härad hava uppbyggt de mesta husen i Göteborg.

På slutet av 1800-talet blev fyrbyggarna en ny grupp Ale-bor som under sommarhalvåret reste runt i arbetslag och byggde fyrar och fyrbostäder på ett flertal platser runt Sveriges kuster, från Hållö i Bohuslän ända upp till Malören i Norrbotten. De lär även ha byggt fyrar längs Norges kuster. Många av dessa hantverkare kom, som i fallet med Kullens fyr, just från Skepplanda.

Vi saknar dock foto på fyrbyggarnas kvinnor och

barn. Det var ju de som skötte jordbruket därhemma, när männen var bortresta. En uppgift mindre glamorös men kanske väl så arbetskrävande. Säkert gnagde också oron för om mannen skulle komma oskadd hem, och om han då skulle ha inkomsten i behåll. Nöjeslivet på främmande ort, inte minst i Mölle, hade många frestelser för den som ville ta sig en pilsner efter arbetsdagens slut...

Besök i Skepplanda

Som ett led i min detektivutredning besökte jag sommaren 2014 Skepplanda hembygdsförening för att om möjligt få reda på mer om fyrbyggarna. Jag blev väldigt fint omhändertagen med bland annat guidad tur i bygden. Bo Björklund guidade om äldsta historien på Lödöse museum och Bernt Johansson hade forskat fram platserna för många av fyrbyggarnas gamla gårdar och körde mig runt och visade dessa. Det var väldigt spännande för mig att få se platserna i verklig-

Skepplanda fyrbyggare

© Ritat av Leif Elsby
Svenska Fyrsällskapet

Fyrkartan är ritad av Leif Elsby, Svenska fyrsällskapet

heten. Särskilt gladdet det mig att se Sväs Karls gamla ställe och klippväggen vid Nipe Ryk. Hela bygden är vidunderligt vacker. Bernt och jag håller kontakten. Han har intervjuat ättlingar till fyrbyggarna och på så vis har jag till exempel fått reda på att Manslans Johan var 19 år när han var med och byggde Kullens fyr och att han tjänade bra den sommaren, hela 700 riksdaler. Detta berättade hans 90-åriga son som hade samma fyrbyggarfoto hemma.

Ett 40-tal brev från smeden Sväs Karl finns bevarade, skrivna från olika fyrbyggen i Sverige. Han lär ha älskat blommor och samlat på sådana i sin trädgård. Han har även berättat om "de krusidulliga gångjärnen" på Kullens fyr som han gjort, det vill säga de vackra beslagen till fyrens portar. Jag blev mycket lycklig över att ha fått svar på frågan om vem som gjort de vackra smidesdetaljerna i fyren. Min förhoppning är att jag

skall få in information om vilka fyrar som helt säkert är byggda av Skepplandamän och tar tacksamt emot information om detta. Ibland rörde det sig om reparationer, ibland byggen från grunden. Kanske finns det ättlingar till fyrbyggare som läser detta och kan hjälpa mig på traven?

Har ni historier eller annan information om fyrbyggare från Skepplanda, tar vi tacksamt emot detta för att bevara historien och föra den vidare.

Mailadress: info@kullensfyr.se

Stort tack till Skepplanda hembygdsförening, Bernt Johansson samt till Bo Björklund och Karl-Erik Andersson som gjort en imponerande forskarinsats med böckerna om Risveden, och som alla gett mig mycket värdefull information om fyrbyggarna.

Leif Elsby har gjort kartan och märkt ut fyrarna, jag har gulmålade de fyrar som enligt mina källor är byggda (eller möjligen endast renoverade) av skepplandamän. De har varit fler olika gäng under en längre tidsperiod, alla har alltså inte byggts av männen på fotot som jag skickat tidigare.

Efter vad jag har förstått är merparten av Sveriges fyrar byggda av Skepplandamän, men jag har bara gulmarkerat de fyrar som jag har fått bekräftat i böcker eller genom säkra informanter. Jag har för mig att jag läste någonstans att Värmland och Öland hade egna fyrbyggargäng också, i övrigt ska det främst ha varit Skepplandamän.

Kullens fyr

Skandinaviens högst belägna fyr, har en hänförande utsikt men också en dramatisk historia. Mer än 200 skepp har lidit skeppsbrott utanför udden sedan 1750-talet och flera vrak finns fortfarande kvar på havsbotten. Vi har utställning och guidade turer om lokalbefolkningens öden och äventyr, med vrakplundring, sjömansdop, tragedier och hjälte-dåd.

*Britt-Marie Sjögren
/Kullens fyr*

Källor:

- Risveden: en västsvensk obygd historia, del 1. (K-E Andersson, B Björklund, 2001)
- Skepplanda hembygdsförening
- Svenska Fyrsällskapetets tidskrift Blänket 2005
- Skepplanda socken - från forntid till nutid (Bror A Andersson m.fl. förf., 1972)
- Skepplanda: Västgötaminnen 1900-talet som vi minns det (LG Strömberg, 1999)

Arnborg berättar lärt och levande

När sällskapet Hulkens vänner under en rad år företog lärda strövtåg i ett stenigt växtparadis i Stenum (!) utanför Skara kände jag mig ofta som elev under en sentida Linnés naturvandringar. Gunnar Arnborg föreläste med botaniska kommentarer av andra lärda, gruppens poet hade välfunna dikter att illustrera med och ibland fick vi rentav en folklig visa till enradigt dragspel. De försommarsyra kalvarna lyssnade nyfiket, och puffade bara försynt när de tyckte att jag satt mig med kaffet mitt i deras mat.

Hulken var en av 23 föredömligt vårdade gårdar som trion bakom klassikern Mulens marker, Gunnar, botanikern Åke och naturfotografen Tore Hagman, belönade med en koskälla. Tillverkad lokalt förstås av Åke Larsson i Marbäck efter en koskälla hans farmor Augusta gjort i sitt bleckslageri. Och på Hulken möttes vi, en rad naturkunniga kvinnor och män, och så jag. Det var lektioner av finaste märke, lättsamt men ändå lätt lärt.

Odlingslandskapet

Det är så folkbildaren Arnborg arbetar. Han är född i Falköping men tillbringade stor tid av uppväxten i Skölvene socken i Gäsene härad och kanske lärde han för livet lika mycket där som vid Göteborgs universitet. Han blev folkhögskolelärare och hedersdoktor, men undervisar mest all vaken tid. Genom föredrag, TV och en lång rad böcker om odlingslandskapet och människorna som odlade. 2009 sammanfattade han mycken växande kunskap i boken *Blommor i bondebygd*, och nu berättar han vidare om människor och kultur i hembygden i den nya volymen *Stigar och vägska*. Kultur i närmiljö, utgiven av handlars pojk i Bitterna, Trygve Carlsson på Carlssons förlag

Och medan de flesta historieböcker prisar stormännen så talar Gunnar om gräsrötterna. Om folket som levde, lärde och älskade små steniga västgötska gårdar. De hade inte gått många år i skolan men lärt mycket av livet, allt noterade Gunnar Arnborg och återger, gärna på originalspråket och i form av västgötahistorier, då blir lärandet ett rent nöje.

Bjälkared, Skölvene. Mycket kretsar kring gårdar som den här fotograferad av Gunnar Arnborg 1955.

Morgonmjölkning

Men visst finns djupt allvar också. Som när Erik uppvoxen på soldattorpet 391 i Bjälkareds rote berättade om mammas gränslösa slit där morgonmjölkningen var en självklarhet:

- När mor hade fött barn orka hon inte gå till lagårn för att mjölka. Men hon släpa sig ut till yttertrappan, så ledde far fram ko´a till henne. Hon fick sitta där och mjölka på den kalla stentrappan. Det var ofta på vintarna!

Skälet till denna press var förstås att det sedan flera hundra år ansågs farligt för manfolk att mjölka. Inget fick ge misstankar om otillbörligt umgänge med djur, tidelag. Det var faktiskt fler som avrättades för tidelag än för häxeri.

Man lär som alltid mycket på ett lättsamt sätt i Arnborgs sällskap.

Hans Menzing

Förnöjsam

Jag är födder å uppvoxen här å har var't här hela mett liv. Dä ä inte mett ställe. Jag arrenderar't utå körka för 75 kroner om år't. Ja, dä ä la billit. Jag klagar inte. Jag har ena ko i lagårn å nöka (några) höner, så jag rer mej. (Klipp ur boken)

Anna Theander vill levandegöra människors berättelser

Utveckling kan betyda mycket. För Anna Theander i Ulricehamn betyder det att vara vetgirig och kunskapssökande, att lyssna till människors berättelser men också att förmedla dem vidare.

Anna Theander har under större delen av sitt liv hört hemma i Ulricehamnsbygden. Hon har under flera år varit kommunikatör, guide men också projektledare för Kyrkrundan, ett projekt inom Leader Sjuhärad. Det innebär att många kyrkor i Sjuhäradsbygden under två år varit öppna på sommaren. En broschyr om kyrkorna väcker intresse.

År 2013 var 27 kyrkor med i Kyrkrundan, men i år, 2015, är det 39 sommaröppna kyrkor i Sjuhärad.

Bakgrund i glasbruken

När jag träffar Anna för en intervju, har hon just haft ett samtal om Kyrkrundan och är sedan på gång till Glasets Hus i Limmared.

Man kan säga, att det är glasbruken och kyrkan som spelat de stora rollerna i Annas liv. Hennes far arbetade på glasbruk, och därför har hon bott på flera orter med anknytning till glasindustrin. Hon är född i Surte och växte upp i Askersund. Där fanns Hammars glasbruk. Fadern är uppväxt i Limmared med ett av de äldsta glasbruken i Sverige, och modern är från Öreryd. Därför var det naturligt, att familjen flyttade tillbaka till Ulricehamn, när Anna var 15 år.

Journalist och informationsansvarig

Efter studentexamen i Ulricehamn gick Anna Theander på Södra Vätterbygdens folkhögskola i Jönköping, där det fanns en journalistutbildning i samarbete med högskolan i Jönköping. När Anna var färdig med utbildningen, fick hon sin första tjänst på Nerikes Allehanda i Örebro, där hon förut haft praktik. Där stannade hon i fem år. Det var spännande att vara nyhetsreporter men också hetsigt. Så småningom upplevde Anna,

Anna Theander

Profilen

I kyrkans tjänst

Så småningom tog familj och barn mer tid, och då såg sig Anna om efter ett deltidsarbete. Hon fick en halvtidsanställning som informatör i Långhems pastorat.

Det sprider sig, om någon arbetar halvtid, så andra pastorat i närheten ville ta del av hennes tjänster för hemsidor och församlingsblad. Hon startade eget vid sidan om halvtidsjobbet men valde efter några år att säga upp sin tjänst för att satsa heltid på frilansandet. Så är det fortfarande, även om det också har varit några projektanställningar.

Ett av uppdragen var 1000-årsjubileet i Skara stift 2014. Vid jubileumsfestligheterna i Skara i slutet av augusti arbetade Anna med församlingskontakt och med scenprogrammen på de fyra scenerna. Vidare samarbetade hon med Västergötlands museum i Skara om deras

att nyhetsjakten tog över, och att skrivandet och möjligheten att förmedla kunskaper kom i andra hand. Därför flyttade hon tillbaka till Ulricehamn i 25-årsåldern och var informationsansvarig i Ulricehamns kommun i åtta år. Samtidigt ville hon fördjupa sina kunskaper och läsa mer. Det gjorde hon på Göteborgs Universitet och på högskolan i Karlstad, som hade många kurser på distans. Det blev historia, engelska, retorik och många kurser i religionsvetenskap. Turismvetenskap var ett annat ämne, och allt har hon läst vid sidan av sitt arbete. Att skaffa kunskap och att gå vidare

är mycket viktigt för Anna och även om det kunde vara arbetsamt att både arbeta och studera, så kändes det meningsfullt.

Trio. Anna Theander tillsammans med två av kollegorna i Kindsguide, Gun Ohlsson och Jessica Olausson, framför Glasets hus i Limmared, där de förmedlar 1700-talshistoria och berättelsen om Limmareds glasbruk

utställning 1000 år i kyrkans spår. Varje sekel kopplades till kyrkor ute i stiftet, som presenterades i en folder.

Kyrkrundan

Ett av de stora uppdragen var projektanställningen i Kyrkrundan under åren 2012 - 2014 med medel från Leader Sjuhärad. Projektet pågick i nästan tre år och avslutades vid årsskiftet men fortsätter nu helt i pastoratens egen regi med Fristads församling som ansvarig. Tio pastorat i två olika stift har gått samman för att gemensamt tillgängliggöra och informera om kyrkorna och kulturarvet. En broschyr om de 39 kyrkorna är redan färdig. Sex av dem är med för första gången.. Kyrkan ska vara öppen minst tre timmar om dagen i minst tre veckor under sommaren. Då finns oftast personer på plats som kan visa och berätta om kyrkan. Att engagera sig för den egna kyrkan rör inte bara de aktiva i församlingen. Det är viktigt att få visa upp sin kyrka, som är en del av bygdens identitet.

Kyrkorna är från olika tider, och varje kyrka har sin egen berättelse. En öppen kyrkport är alltid inbjudande. Anna Theander organiserar samlingar för dem som är intresserade och vill vara med och visa kyrkorna. Där kan man också tala om hur det är att berätta och dela med sig av sina erfarenheter. Berättelsen – det levande

ordet – kommer tillbaka i allt vad hon gör.

Kommunikation och guidning

Nu kommer vi in på det andra viktiga området i Annas liv, kommunikation och guidning. Där spelar också berättelsen en stor roll. Hon vill levandegöra människors upplevelser och liv. Hennes erfarenhet är, att genom att förmedla berättelser i jagform och med lite rekvisita, så blir människorna mer intresserade och lyssnar.

Anna Theander är med i två guideföreningar, Ulricehamnsortens guideförening och Kindsguide. Den senare föreningen bildades, när Glasets Hus i Limmared öppnades. Det huset är ett bra exempel på samarbete mellan ideellt föreningsliv, näringsliv och kommun, säger Anna. Guiderna har 1700-talsdräkter och försöker förmedla en bild av tiden, då Limmareds glasbruk kom till. Vidare guidar hon på bussresor i bygden. Även i Mossebo dramatiseras i augusti bondetalmannen Joseph Hanssons tid på 1700-talet, då kyrkan kom till, bland annat med den benägen hjälpen av Gustav III genom beslut om två rikskollekter. Det blir en kombination av bygdespel och guidning, där Anna och hennes guidekollegor tillsammans med flera Mossebabor är med.

I Ulricehamnsbygdens guideförening har Anna och hennes medarbetare dramatiserat såväl kurhotellens historia som gårdarna runt sjön Åsunden.

Hembygdsföreningarna

På frågan om hembygdsföreningarnas betydelse säger Anna, att det är viktigt att ta vara på berättelserna, alltså dokumentationen, men även att föra berättelserna vidare. Hembygdsföreningen knyter ihop bygden historiskt och i nutid. Man kan ena människor kring kultur och historia. Det är fördömligt när hela bygden går samman så som skett i Glasets Hus i Limmared. Man kan vända en hel bygd genom att gå samman och berätta sin bygds historia. Om man kan väcka intresse, så ansluter sig alltfler. Allt har sin tid, och människor har olika engagemang under olika perioder av livet.

Framtiden

När jag frågar Anna om framtiden, säger hon att hon vill lära sig mer i livet och hon vill resa. Kanske reser hon också i tiden, för att skriva en historisk roman finns med i hennes tankar. Så vill hon fortsätta med att på olika sätt levandegöra människors berättelser, inspirera och vitalisera.

Just nu kräver barnen, 11 och 12 år gamla, sin tid, engagerade som de är i idrott och föreningar. Engagemanget förs vidare, och engagerade och inspirerande personer är en tillgång för vårt samhälle.

*Text Ann-Britt Boman
Foto Kindsguide*

Västgötabygden 4:15

Kulturarv på bonad i Skövde

Wivi Anne Andersson, som var med och skapade bonaden i Dalslätens bostadsrättsförening.

I Västgötabygden nummer 1 2015 finns ett reportage om en kulturgärning i Dalslätens bostadsrättsförening i Skövde, där Jan-Olof Berglund har intervjuat Arne Andersson och Rune Flink om hur föreningen har byggt upp en modell av hur det såg ut på platsen innan det byggdes bostäder. Dessa bostäder är byggda på ett markområde i Skövde där Kåpplunda gruva, kalkbruk och stenhuggeri blomstrade under en stor del av 1800-talet och 1900-talets fem första decennier. Ett tiotal herrar i bostadsrättsföreningen var intresserade av historien och de började bygga en modell av området och senare blev det även en film.

I reportaget framgår att föreningens kvinnor hade gemensamma träffar och kom på idén att framställa en väggbonad i textil med en vy över Billinges östra sida med gruvan i centrum.

Men riktigt så var det inte, berättar Wivi Anne Andersson, som är en av de sju kvinnor som skapat bonaden.

– Det var Arne Andersson, dåvarande ordföranden i föreningen, som börjat skissa på en väggbonad med motiv från Billingeslutningen, och som den kapten han är, pekade han med hela handen och sa att det skulle genomföras på något sätt. Eftersom jag var den enda kvinnan i föreningens styrelse uppmanade han mig med orden: ”gör något sån’t”, säger Wivi Anne.

Bakgrunden

Utsikten, som samlingslokalen kallas, planerades då de gemensamma tvättlokalerna var i behov av renovering och det blev plats över. En stor vägg behövde prydas med något – ett utrymme på 2,5 x 1,5 meter – och ordföranden Arne Andersson kläckte då idén om en bonad. Ett upprop gick ut till hyresgästerna och sju modiga kvinnor samlades – i Bonadens vänner – för att diskutera tekniker, material och framförallt vad som skulle vara med på den blivande bonaden. Kvinnorna träffades varannan tisdag och efter ett och ett halvt år var bonaden färdig.

Det är svårt att utifrån ett stort foto se hur detaljerat allt är. Men går man närmare med kameran så ser man vilket fantastiskt fint arbete detta är. Hur teknikerna blandas och liksom böljar fram och tillbaka. Träd, byggnader, människor och djur i skiftande nyanser på färgskalan.

Mannen med staven i mitten håller till i det som en gång kallades hagen, och det var här som friidrottsföreningen Hagen började sin verksamhet.

De tekniker som använts är stickning, virkning, flamskvävning och fria broderier som schattersöm och korsstyg, för att nämna några.

– För fantasin har det inte funnits några gränser, konstaterar Wivi Anne Andersson.

Av de sju kvinnorna finns inte alla med oss längre, berättar Wivi Anne, men fortfarande träffas en grupp på tisdagarna för gemenskap i trevnadens tecken, och bonaden lyser som ett kulturmärke på väggen i Utsikten.

Monika Moberg

Den mänskliga hjärnan är en förunderlig skapelse

Jag vill berätta om sådant jag varit med om som inte många nu levande människor fått uppleva. Detta utspelade sig i början av 30-talet och en bit in på 40-talet. Närmaste granne till mitt barndomshem var en gård ägd av, som jag tyckte då, ett mycket gammalt par. Deras levnadssätt och byggnader var nog från början av 1800-talet.

Till en början vill jag berätta hur de gjorde när de tröskade säden. När vi tröskade på vår gård hade vi före elektriciteten en så kallad tändkulemotor. Mannen som skötte den tände eld någonstans och sedan började den att puttra och braka väldigt, så vi vågade aldrig gå nära. Så fick vi höra att grannen skulle tröska, men inte med motor, han skulle använda hästen, så det var tre nyfikna barn som fick bråttom dit. På logen stod ett litet tröskverk och i en stor lada intill gick Grälle, en stor vit häst, runt, runt och tröskverket dånade. Hästen stannade ibland och då stannade tröskverket. Men jag tror att hästen tyckte det var skönt att komma utanför stallen för där var så lågt i tak så han måste alltid stå något framåtlutad. Ladugården var nog mycket gammal och det fanns väl inga djurinspektörer då. När jag var i sexårsåldern köpte mina föräldrar gården och hästen ingick i köpet. Han tyckte nog det var skönt att stå i ett stall där han kunde räta på huvudet och så hade han en kompis bredvid.

Det gamla bostadshuset var mycket intressant att inspektera och vi barn fick röra oss fritt där. De tyckte kanske att det var trevligt med oss för de fick aldrig egna barn. Där var ett stort kök med stampat jordgolv och en stor öppen spis med en "ljuskäring", ett svart smidesjärn med någon sorts hållare för talgljus som ju användes förr, ett litet fönster mot berget, så där var väldigt mörkt. Detta kök användes mest till förvaring av mat, någon sorts skafferier, där gick också en smal trappa upp till vinden och där fanns en mängd bikupor av halm, men där uppe var en obehaglig lukt, en blandning av kattlort och råttor.

Ett mindre kök fanns också där de gamla tillbringade tiden. Jag minns en järnspis och en "skänk" för porslin, en pinnssoffa och en hög säng. Där var en smal gång

Trångt i köket.

från dörren till det lilla fönstret längst fram där det fick plats ett litet bord. När de skulle äta satt en på sängen och den andra på soffan, en stol fanns för eventuell gäst som mestadels var en luffare. Men i detta lilla kök bakades brödkakor, många på en gång. Jag minns hur de låg och jäste på soffan och sängen med tidningar över och kanske under och ibland tog katten en promenad i härligheten. Den katten hade det bra för när han blev gammal och tandlös fick han maten färdigtuggad. När mannen i huset gick bort några år före henne företog hon ibland en resa till sin syster i samhället och för att katten inte skulle lida nöd stängdes han in i mjölkammaren, ett litet utrymme där det förvarades mjölsäckar och färdigt bröd, för där var ju god tillgång på möss. När hon kom tillbaka fanns nog en del annat där också. På den här tiden fanns ju inte kyl eller frys, det var ju salt som gällde och ändå höll sig människorna friska långt upp i åldern. Hygien var det ju si och så med på en del ställen också. Är vi kanske för noga nu? Det jag har skrivit nu är sett genom ett barns ögon och tydligt bevarat i minnet. Den mänskliga hjärnan är en förunderlig skapelse. Hoppas någon tyckte det var intressant.

Text Kerstin Hermansson

Skövde

Bild Börje Brorson

Social ekonomi

Det ideella föreningslivet kan ge projektpengar!

Västra Götalandsregionen har antagit ett program – Social ekonomi i Västra Götaland 2012–15, vilket nu håller på att förnyas med en ny period 2016–19. För att arbeta med detta, har det bildats plattformar i de fyra delregionala kommunalförbunden, Göteborg, Fyrbodals, Skaraborg och Sjuhärad. Västergötlands Hembygdsförbund har sökt medlemskap i alla fyra och har utsett representanter för att delta i kommande möten och få mer information och kunskap.

Man har under innevarande period haft olika pilotprojekt om Socialt entreprenörskap för att utveckla nya företag, metoder, processer och inte minst föreningsutveckling.

Regionen har under 2015 bildat en beredningsgrupp för Social ekonomi, där det ingår partiföreträdare från regionstyrelsen samt fyra representanter från de olika distriktsorganisationerna/föreningslivet. Det finns även en arbetsgrupp, där vi inom hembygdsrörelsen hoppas få med en representant för Kulturarvet.

Ett exempel på vad som bildats är microfonder för att ge mindre föreningar likviditet och finansiering och då undvika personlig borgen.

Samtidigt har Västra Götalandsregionen tagit fram en överenskommelse mellan regionens kultur-sekretariat och de olika distriktsorganisationerna. Här skall man under likvärdiga former diskutera föreningsutveckling jämsides med den offentliga verksamheten. Ett åttioatal distriktsorganisationer har hittills under-tecknat denna överenskommelse, inklusive hembygdsförbunden i Dalsland, Bohuslän och Västergötland.

Birgitta Adler på regionens kultursekretariat kommer i fortsättningen att arbeta med överenskommelsen på halvtid.

Den 29 augusti blir det en konferens i Herrljunga, där det skall tas fram en handlingsplan för överenskommelsen och samtidigt erbjuds fler organisationer

att skriva under. Projekt som söks inom social ekonomi/socialt entreprenörskap kräver extern medfinansiering, oftast 25 procent.

Om man inte vill lägga ut dessa medel själv i föreningen, så kanske något lokalt företag eller sparbank kan utgöra lösningen?

Den 16 juni var det en informationsdag i Göteborg där förslag till yttrande över handlingsplanen för social ekonomi diskuterades framför allt.

Projektidéer?

Här är några infallsvinklar som visar hur vi kan tänka i nya föreningsprojekt inom hembygdsrörelsen: Kan vi utveckla vår bygd och skapa nya jobb eller praktikplatser för långtidsarbetslösa? Vi skulle kunna renovera våra byggnader eller samlingar och skapa besöksmål som attraherar fler besökare.

Skapa komihåglådor med gamla verktyg/prylar och ha berättarkafé på ett äldreboende?

Hålla gamla hantverk vid liv och skapa mötesplatser för nysvenskar/nyinflyttade till bygden?

Samverka med organisationen Sweroc det vill säga ungdomarnas liveföreningar, där de gör historiska skådespel?

Kan vi skapa kulisser i våra hembygdsgårdar och få levande spel/teater med ungdomar? Virtuella spel är kanske möjligt i samverkan med högskolan i Skövde? Skulle vi kunna samordna ovanstående projektidéer inom Hembygd Väst, tillsammans med NAV – arbetslivsmuseerna. Då skulle vi söka ett samordnat projekt och sedan möjliggöra för de lokala hembygdsföreningarna att genomföra delprojekt och frigöra 5–10.000 kr i bidrag till varje deltagande hembygdsförening. Vi skulle då få många goda exempel på förnyelse inom vår rörelse att visa upp.

Sven-Åke Mökander

Före fröken Ur

Då artonhundra var slut, då skulle det nya århundradet ringas in i kyrkan nyårsnatten. Det kommer jag ihåg. Jag var inte med vid klockringningen, men min bror Teodor berättade, hur det gick till. Jällbygubbarna hade olika tider på sina klockor och var inte säkra på den rätta tiden. Då bestämde de att gå ut på kyrkogården

och höra efter när någon av grannsocknarnas klockor började ringa. Det fick de snart höra, och då var tiden inne även för Jällbyklockorna att ringa sista gången på artonhundratalet och ringa in det nya århundradet.

Carl Larsson i Jällby berättar för Gunnar Arnborg i boken Stigar och vägsäl

Kulturstipendium till Vallby Sörgården

Föreningen Vallby Sörgården har, för sina insatser för kulturresevatet Vallby Sörgården, tilldelats Götiska förbundets kulturstipendium för 2015.

I samband med Götiska Förbundets högtidsloge vid förbundslogen Skansen Westgötha Leijon i Göteborg utdelades årets kulturstipendium på 20 000 kronor av Götiska förbundets stormästare Bengt P. Gustafsson och stipendiefondens ordförande Hans-Olof Hagberg stipendiet till Föreningen Vallby Sörgården. Föreningen representerades av dess ordförande Nils Svensson och sekreterare Sigun Gröning.

200-års jubilerande Götiska förbundet vill värna Sveriges natur, miljö och kultur, samt främja kunskapen om landets historia. Grundläggande värderingar är medmänsklighet och allas lika rättigheter med ett tydligt avståndstagande från främlingsfientlighet och diskriminering. I år hyllade man alltså föreningen Vallby Sörgården som bevarar, vårdar och levandegör den ålderdomliga bondgården Vallby Sörgården åt de båda ägarföreningarna Wäring-Locketorps och Tidandbygdens hembygdsföreningar. Uppdraget innebär att visa hur livet på ett typisk medelstort familjejordbruk tedde sig för ca 100 år sedan. I arbetet ingår att vårda de åtta byggnaderna med traditionella material och metoder, driva det småskaliga jordbruket med sjuårigt växelbruk och odla tidstypiska grödor. Lika viktigt är att hålla gamla kunskaper vid liv genom att låta besökare delta i gårdens sysslor. Härigenom förmedlas kunskaper om självhushållningens mångsidighet inom till exempel odling, gamla textila hantverk, smide, vedhäsbygge eller lieslåtter.

Nils Svenssons betonade i sitt tacktal, särskilt den ödmjuka glädje och tacksamhet föreningen känner för att Götiska förbundet uppmärksammar och värdesätter föreningens arbete. Föreningen Vallby Sörgården är mycket stolt över kulturstipendiet. Erkännandet inspirerar till fortsatt engagemang, fortsatte Nils. Vallby Sörgården behöver både stöd och uppmuntran utifrån och praktisk hjälp av alla de "pigor och drängar" som år ut och år in bistår med ideellt arbete. Förra året bidrog de med över 3600 ideella timmar för att levandegöra vårt gemensamma kulturarv Sörgården.

Som ideell förening behövs naturligtvis också ekonomiskt stöd. Det är dyrt att sköta gamla byggnader och det småskaliga jordbruket är arbetskrävande både tids- och kostnadsmässigt. Marknadsföring är en annan kostsam utgift. Det finns många hål att stoppa i och

Diplomet överlämnas till Vallby Sörgårdens representanter Sigun Gröning och Nils Svensson av stormästare Bengt P. Gustafsson och stipendieordförande Hans-Olof Hagberg.

Foto Roland Axelsson, Götiska förbundet.

Götiska förbundets generösa bidrag på 20000 kronor är mycket välkommet. Hittills har föreningen fått hyra in äldre redskap till jordbruksskötseln, men tack vare stipendiet kommer föreningen nu att ha möjlighet att börja investera i egna redskap.

Nils Svensson ger ordet till Sigun Gröning, för att låta henne beskriva livet på gården ur pigans perspektiv. Hon berättade om hur man anordnar temadagar utifrån gårdens vardagssysslor. Besökare får till exempel vara med och hässa hö, skörda midsommarrågen med lie eller göra julkärvar av havren. I kålgården växer bl a gamla sorters ärtor, bönor och "potäter" som Ameriker, Röda rosen och "Upptedate". På byggnadsvårdsdagar kan man vara med och kitta fönster, hyvla lister eller kanske måla med linoljefärg. Då arbetas det också i smedja och snickarbod. Ibland ordnas kafferep med sju sorters hembakta kakor och Dans bort i vägen med musik från förr. På textildagar arbetar flitiga händer med att bereda lin, spinna ull, klippa mattor och mycket annat, förklarade Sigun.

*Sigun Gröning
Vallby Sörgården*

Framtiden blir sällan

vad vi tror att den ska bli. Men den kommer varje dag och gör små förändringar i vår vardag. Förändringar som du inte märker förrän du tittar i backspegeln flera år senare.

Pär Bygdeson

Hänt på bögda...

Bygdevandring på Kinnekulle

Vid Sme-Brors Hissingsgården, Hans Ljungkvist berättar om den restaurering som skett på gården

Torsdagskvällen den 21 maj kom cirka 80 personer till parkeringsplatsen vid före detta Turisthotellet vid Munkängarna. Kinnekulle Hembygdsföreningen invigde våraaktiviteterna med en vandring i turismens fotspår, vilket även är temat för hela årets aktiviteter.

Med på vandringen var Anna Lokrantz från Lidköping, hon ägnar mycket tid att samla information om turismen på Kinnekulle förr och nu och planen är att ge ut en bok i detta tema. Anna berättade om Turisthotellets historia som startade år 1882. Friherre Carl Kingspor från Råbäckes egendom var initiativtagare som lät uppföra restaurangen med tre små paviljonger för boende år 1885, efter ytterligare år gjordes ritningar till Vinterhotellet som senare byggdes. I Vinterhotellet fanns upp till 50 bäddar, därefter tillkom badhus med bassäng och badkar år 1906. Hotellet och restaurangen var livaktiga ända fram till 1960-talet, där förekom även danskvällare som lockade många till platsen. Restaurangen var en enkel paviljongbyggnad med vackra yttre kulisser mot sjön. Restaurangköket levde inte upp till de krav som ställdes från Länsstyrelsen och en större omfattande restaurering/ombyggnad krävdes att få fortsätta med restaurangen detta blev spiken i kistan för verksamheten. Vinterhotellet blev sedermera lager och under en period bodde och verkade filmskaparen Mats-Helge Olsson i hotellet. År 1982 revs byggnaderna och idag finns endast terrassen som fanns framför restaurangen kvar.

Vandringen fortsatte genom Munkängarna, Björn Sjöstedt berättade om parken som anlagts som engelsk

park i slutet på 1800-talet. Intrycket av parken skulle vara vild, men de träd och växter som planterades var noga utvalda, i parken finns ädellövträd av olika slag. De engelska parkerna skulle även innehålla bland annat grottor, vattendrag, vattenfall, stigar. I Munkängarna finns naturliga skapade kalkformationer och grottor, en känd grotta är Mörkeklev som redan tidigt blev ett turistmål och fanns ofta på vykort från Kinnekulle.

Vandringen fortsatte genom parken förbi Råbäckes station som också är en viktig byggnad i turismens spår, Carl Klingspor var även här en aktivt initiativtagare turisterna kom med tåget och slussades vidare till hotellet.

Kinnekulles grönska och blomsterpraktik är nog det som lockar turisterna mest denna kväll var en försmak på våren.

*Text Lena Brodin
Foto: Freddie Wendin*

Gökotta vid Björns kvarn i Boaredal

Skepplanda Hembygdsförening anordnade Gökotta vid Björns kvarn i Skepplanda klockan sju på Kristi Himselfärdsdagen. Skepplanda Hembygdsförening äger kvarnen och har i år skapat en ny gångväg till kvarnen. Gångvägen invigdes med en högtidlig ceremoni och bandet klipptes av Leif Olofsson som bor i närheten och är "kvarnfogde".

Tjugotvå personer hade tagit sig till kvarnen i Boaredal denna tidiga morgon för att lyssna till göken, forsens brus och spelemän med fiol och nyckelharpor. Vid kvarnen råder alltid en trolsk stämning, men denna morgon var magisk. Vackert väder, doften från kaffe som hällades upp ur termosarna, fåglarna som kvittrade och bruset från forsens blandade sig med besökarnas förnöjda småprat. Till och med göken hade vaknat och ropade i skogen. Gökottan har blivit en tradition och har pågått i många år. En stor eloge till spelemännen, Sten Olsson, Ingegerd Olsson och Lena Rydén, som trots morgonkylan troget bär med sina instrument och spelar varje år. Detta är en upplevelse som varmt rekommenderas till alla naturälskare, den tidiga timmen till trots, eller kanske just därför.

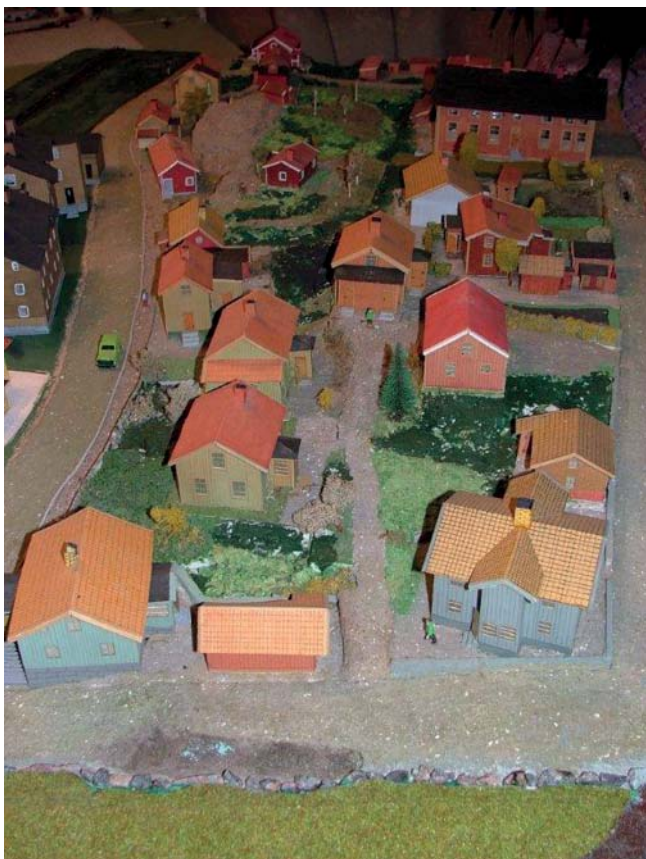
Lite historia om Skvaltkvarnen

Skepplanda Hembygdsförening äger skvaltkvarnen i Boaredal i Skepplanda, en av de få som finns bevarade

på sin ursprungliga plats och som ännu går att mala på. Nedströms Björns kvarn i Ryks bäck låg inte mindre än fem kvarnar och en såg på en sträcka av cirka 2,5 km. Björns kvarn är enligt traditionen byggd av Björn på Skogen född omkring 1620 – 1630. Gården Skogen, som var en av de större gårdarna på Risveden, låg cirka 1 km öster om kvarnen. Första gången kvarnen nämns i en skriftlig handling, är vid Ale Härad's ting den 23 maj 1658, då bönderna i Skepplanda by klagar över att "en torpare Björn på Skogen" låtit uppsätta en kvarn på deras allmänningsmark. Förutom att han vållat dem skada genom att ta vatten från deras kvarnar, så hade han också fördärvat "theres uhrminnes Åhlefijske och det förtepper". Härad's rätten bestämde, att om Björn inte godvilligt lämnade kvarnställ och ålkista, hade de klagande åborna full rätt att utriva kvarnen, i all synnerhet som den för längesedan blivit utdömd. Kvarnen renoverades 1999 – 2000. Hela byggnaden plockades ner stock för stock. Det som var murket ersattes med nytt friskt virke vid återuppförandet. Även taket lades om. Renoveringen utfördes i samråd med Länsmuseumet.

*Siv Grahn
Skepplanda*

Modellbygge i Lilla Edet

Modellbygge. Kvarteret Västra Roten.

Vi i Lilla Edets Hembygdsförening håller på att bygga upp ett gammalt kvarter av Lilla Edets centrum som revs för cirka 40 år sedan.

Lite historik

Kvarteret Västra Roten med gamla hus från 1800-1900 talet revs för att lämna plats åt en ny centrumbild. Endast två hus finns kvar och ett av dessa äger Lilla Edets Hembygdsförening.

Inge Gustavsson, boende i det andra kvarvarande huset, började 1980 att bygga på en modell av nämnda kvarter. Med hjälp av gamla fotografier byggde han små fantastiska hus, skalenligt, i lite tjockare papper. Detta byggande pågick i cirka 20 år men sedan sattes modellen upp på vinden. Där blev den tyvärr vattenskadad och Inge beslöt att slänga allt.

Här kommer vi in i bilden. Vi fick modellen och i köpet ingick Inge som kursledare för restaurering och fortsatt byggande. Under trevliga former, mycket skratt och diskussioner, bygger vi nu, sedan några år, vidare på Inges modell.

Intresset är stort bland många Lilla Edetbor. Modellen har varit utställd på biblioteket och i kommunhusets entré. Vi har även haft visningar i samband med vår café-verksamhet.

Man kan värna om det gamla på olika sätt och detta byggande har blivit trevligt och lärorikt för oss.

*Ann Britt Johansson
Lilla Edet*

Ljungsarps hembygdsförening bjöd in skolan

Trevligt besök. Skolbarnen kom på besök till hembygdsgården.

Eleverna fick prova på att tvätta handdukar med såpa på tvättbräda, men först fick de knalla iväg till gårdspumpen för att hämta vatten i hinkar med ok och där-

efter fylla på tvättbaljorna, innan tvättningen kunde påbörjas.

Inne i förrådsbyggnaden visades hur man separerade grädden från mjölken. Vid ett bord ute i trädgården tillverkades vispar av björkris. Pilligt och svårt tyckte någon elev, när han skalade av barken från kvistarna. Detta var en vanlig morsdagspresent förr i tiden.

I hembygdsstugan hölls det skola. Vivan och Sven Skattberg berättade om hur det var när de gick i skolan, då åt man på rasten medhavda smörgåsar och mjölk i flaska. Örfilar och nyp i örat var inte något som dagens elever kände till. Eleverna fick också prova på att ligga skavfötters i en utdragssoffa.

I köket vankades det nygräddade våfflor bland annat från kökets gamla vedspis. Efter varje station fanns en tipsfråga som hade anknytning till den aktivitet de provat på. Många elever hade alla rätt på tipset, så det var skiljefrågan som fick avgöra vilka som fick första pris. Det delades ut många sponsrade vinster och de som hade alla rätt fick pris.

De 67 eleverna var uppdelade i grupper och fick turas om att besöka de olika stationerna.

Detta var det sista hembygdsföreningen kunde göra för eleverna på Ljungarspsskolan. Den lades ner i samband med skolavslutningen.

*Laila Andersson
Ljungarsarp*

Invigningstalare avbröts i Vara

Överraskning. August i Storegår'n kom med havre till magasinet.

Det var längesedan som spannmålshanteringen i Bengtssonska havremagasinet i Vara upphörde. Därför överraskades publiken vid invigningen av hembygdsföreningens utställning, när halvvägs in i invigningstälarens anförande ett hästdraget spannmålslass dök upp. Två kraftiga arbetshästar med Robert Åkesson från

Herrljunga vid tömmarna och ett antal havresäckar som last på vagnen gjorde plötsligt entré. Med på lasset var August i Storegår'n och hans dräng.

Spannmålshandlar'n Bengtsson syntes dock inte till trots att August stöja och gorma. Inte förrän drängen böstat på magasinsdörren en stund slogs en lucka upp och Bengtsson stack ut huvudet.

Väl utkommen på lastbryggan fick han höra hur August trask för några dagar sedan efter en välsignad skörd. Havreöverskottet, som vuxit på den stuvaste leran försökte nu August sälja till en motsträvig spannmålshandlare, som efter att ha sniffat på innehållet i en säck slog fast att havren lokta unket. Så småningom gav han dock ett bud på 11 öre /kilot men först sedan August hotat att åka vidare till någon annan av de sexton spannmålshandlare som vid denna tid (1880) fanns i Vara. August ville ha fjortan öre, men sedan Bengtsson erbjudit en sup – eller helst tre enligt Augusts mening – blev det affär till ett pris av 13 och ett halvt öre och Bengtsson ropade ut magasinsdrängen att ta hand om lasten.

August i Storegår'n gestaltades av Anders Nilsson i Kvänum, medan spannmålshandlaren roll spelades av Bengt Kroon i Vara.

Invigningstalaren som så abrupt avbröts i sitt tal var Folke Thorburn från Fristad. Det var hans farfars farfar som 1867 byggde magasinet. Johan Bengtsson drev verksamheten 1877 – 1918.

Utställningen som nu invigdes berättar om magasinet, spannmålshanteringen, järnvägen och tätortens framväxt. Finansärer till projektet var kommunen, sparbanksstiftelsen, Föreningen Vara lantmannaskolas främjande och Stenhaga Invest. Dessutom har fastighetsägaren Vara pastorat bekostat en ny elanläggning i byggnaden. Budgeten för projektet låg på 625 000 kr, varav ca hälften utgjorde föreningens eget arbete. Utställningen har iordningställt av föreningens medlemmar under ledning av den professionelle utställningsbyggaren Lars-Erik Hedendahl. Denne och magasinets vaktmästare Jormar Svantesson avtackades med var sin oljemålning med magasinet i fokus. Verken överlämnades av konstnären Sylvie Andersson. Ca 200 personer besåg utställningen invigningsdagen

*Text Bengt Fåglefelt
Foto Ingemar Olsson
Vara*

Ho begrep la dä

Ser I ente att dä står STÄNGT skrek den argsinte stinsen, när Emma bankade med knytnäven på biljettlucka. Dä ser jak la, men dä ä lä då en sa bösta.

Ur Odensåkers årsskrift

En lämplig aktivitet för hembygdsföreningar

Konfirmandjubileum. Bakre raden från vänster, Ivan Aronsson, Ann-Christin Ahlström, Eva-Lena Kristiansson, Dag Ström. Anita Carlsson, Kristina Frisé, född Dahlin
Främre raden från vänster, Allan Johansson, chaufför åt hustrun Dagmar Johansson, samt Kristina Åhs född Westerberg

För precis 50 år sedan konfirmerades en grupp ungdomar i Gustaf Adolfs kyrka i Båberg. Ungdomarna kom från både Väne- Ryrs och Vassända Naglums församlingar, och konfirmanter var Bengt Lind.

Hembygdsföreningen i Vassända Naglum var initiativtagare till att inbjuda dessa, nu något äldre ungdomar, till 50-års jubileum. En av konfirmanderna, Ann-Christine Ahlström hade letat upp kamraterna och skickat ut inbjudningar till dem

De samlades den 4 juli på torpet Solliden, och det dröjde inte länge förrän flera glada samtal hade kommit igång. Alla var så inblandade i samtal med varandra, att den välkomstskål som skulle inleda dagen, kunde först efter en stund genomföras.

Flera av jubilarerna hade i småskolan gått för lärarinnan Dagmar Johansson, och även hon hade därför blivit inbjuden. Det blev liksom dubbel fest genom att även hon var på plats. Glädjen var stor hos både skolfröken Dagmar som hos hennes forna elever

Efter inledande lunch kom snart ett antal foton fram som studerades, och samtalen kom ofta in på var den eller den botten, och vad de gjort under alla de år som förflutit, sedan sommaren 1965.

Innan det var dags att föreningen bjuda på kaffe och våffla, berättade ordföranden i föreningen, om torpets historia och de familjer som hade bott där. Torpet var bebott ända fram till 1979 av Gustav Johansson,

*Stig Åke Andersson
Vassända Naglum*

Bronssköldarna jubilerar

Det är 30 år sedan Bert Ivarsson på Fröslunda utanför Lidköping hittade "gröna löck" som väckte sensation i den arkeologiska världen. Det visade sig vara ett 15-tal bronsköldar, så eleganta och lätta att de måste ha använts i kult, processioner eller enbart för att visa att herren på Fröslunda var verkligt rik och mäktig. Och han var verkligen ingen isolerad Kållandsbo, dyrgriparna har kommit hit från kontinenten, och kanske i en svår kris för 3000 år sedan offrats i en vik av Väneren för att blidka gudarna. Främst kanske Frö, eller Frej, som gett platsen dess namn.

Några av sköldarna har visats på museet i Skara sedan dess i en speciell utställning, som nu dessutom fram till november kompletteras med en jubileumsutställning om bronsets användning genom tiderna.

Vi har ju också båtar

Trodde ni att vi inte har båtar i Lidköping också, verkar killarna i förgrunden säga när de smyger omkring ostindiefararen Götheborg vid sommarens besök i Lidköpings hamn. Kanske lockades hon dit av allt ostindiskt porslin inne på Rörstrands museum. Lidköpingsborna såg dessutom till att både galeasen Mina och vikingaskeppet Sigrid Storråda fanns på plats för att visa sin bredd inom sjöfarten. Massor av folk trängdes på kajen i dagarna tre för att se skeppet, även om någon muttrade om att det verkade finnas onödigt många snören kring masterna. Värt att notera är att kanonportarna på Götheborg stod öppna och kanonerna var framrullade. Man verkade inte lita ett dugg på infödingarna vid Väneren.

Hans Menzing

Projekt med naturtorp blev friluftsdagar, lägerplats och vandringsleder

Redovisning på gång. Ebba och Alicia 10 år, går i klass fyra säger att både nyponsoppa och korven var gott. De visste lite om torpet i förväg men de kommer att få redovisa när de kommer hem.

Dammsjöås är en torpidyll drygt 6 km utanför Alingsås och bortom byn Maryd vid vägs ände. Här ligger torpstuga, undantag och ladugård med ängsmark, skog/mosse samt sjö. Totalt omfattar fastigheten med alla sina naturtyper drygt 18 hektar. Siste ägaren Allan Karlsson testamenterade sitt torp till Alingsås Hembygdsförening och Alingsås Friluftsklubb 1987 med hälften till vardera föreningen. Sedan dess har skötselgrupper tagit ansvar för drift och underhåll och det har oftast varit två allmänna samlingar under sommaren – gökotta med potatissättning samt slättergille.

Natur- och miljövärdena med bland annat nattviol och nyckelblomster samt det ursprungliga torpet är de främsta bevarandeorsakerna.

Alingsås hembygdsförening erhöll 2013 – juni 2014 ett Leader-bidrag till upprustning av väg, stängsel för färbete, start av biodling, anläggande av vandringsleder, naturstig, lägerplats och badbrygga för att få fler aktiviteter och besökare till torpet. Marknadsföring och fler publika sammankomster ingick även. Totalt har budgeten för projektet omfattat 230.000 kronor och närmare dubbelt i insatt eget ideellt arbete.

Detta har förverkligats och 2014 hade man elva arrangemang och totalt 1 280 besökare under året. Nu har föreningarna arbetat vidare och i maj 2015 fick Friluftsklubben klartecken på en 7,5 km lång vandringsled från Alingsås tätort (knyter an till Potatisleden) och ut till Dammsjöås. Detta kan läggas till de två kortare leder som tagits fram under projektet samt den naturstig med nio informationsstationer, som går runt hela fastigheten.

Lägerplatsen blev två vindskydd, som skötselgruppen i gammal knutteknik timrat upp med eget nedtaget tallvirke. Här har hittills i år (trots nattkylan) två grupper från Equmeniakyrkan och Naturskyddsföreningen övernatat.

Största framgången blev samarbetet med skolor. Hjälmareds folkhögskola driver en ett-årig kurs för "idrottsledare och friluftsguider". 2014 hjälpte dessa friluftsguider till att ta fram naturstig och vindskydd och genomgå projektet "ung hembygdsambassadör" och ha torpet som praktikplats.

I år har man ställt upp som ledare för 50 mellanstadieelever/dag under två friluftsdagar från den lokala Ängaboskolan. Eleverna delades upp i sju grupper och de fick pröva på hävning i bäcken, gå till utsiktstornet över mossen, koka nyponsoppa på triangakök, titta på bina och alla 25 lamm och fårtackor, som betar hagar. Frågesport och korvgrillning avslutade dagen.

Dammsjöås har med Leader-projektet som grund kommit fram till ett strålande resultat, där skoleleverna garanterar fortsättning även i nästa generation.

Läser upp. Matilda Berggren och Adam Carlsson, precis färdiga friluftsguider, beredda att starta friluftsdagen. Björn Andersson, deras lärare, låser i bakgrunden upp stugans dörr.

Faktaruta Naturguider

Matilda Berggren från Piteå är 21 år och en av de 17 elever som i år gått ”Idrottsledar- och naturguidesutbildningen” på Hjälmareds folkhögskola. Hon vill framhålla att undervisningen omfattat både teoretiska och praktiska inslag. Kanothajk och få leda grupper el-

ler vara Personlig Tränare (PT) har varit höjdpunkter. Adam Carlsson är 24 år och kommer också från Piteå. Han anser att de bästa delarna med kursen har varit fjällresan till Sälen, inackorderingen på Hjälmared och lära känna alla kursdeltagarna.

Sven-Åke Mökander

Staden som hembygd på riksstämma i Falun

Temat för hembyggsdagarna i Falun under tre majdagar var Staden som hembygd. Hembyggsdagarna med riksstämman inleddes fredagen den 29 maj i Dalarnas museum med välkomsttal av landshövding Maria Norrfalk, som är ordförande i Dalarnas Hembyggsförbund. Under lördagen var det riksstämma och under söndagen bjöds på utflykter omkring Falun.

Falun upptogs på Unescos världsarvslista år 2001 och består av de tre delarna gruvan, staden och bergsmanslandskapet. Dalarnas Hembyggsförbund bjöd på hembyggsfest under lördagskvällen vid Stabergs gamla bergsmansgård med anor sedan medeltiden. Gården är en del av världsarvet Falun och Kopparbergslagen och är känd för sin barockträdgård.

Fyra seminarier och en paneldebatt fanns på programmet under fredagen med staden som tema. Västergötlands fem ombud – Jan-Olof Berglund, Birgit Carlsson, Margaretha Persson, Jan-Henry Svensson och Monika Moberg – blev tilldelade platser på två av seminarierna. Det ena var Industriarv i staden – driva, riva, återuppliva. Det andra var I urbaniseringens spår – trendspaning på landsbygden.

Jan-Olof Berglund invald i styrelsen

Lördagens förhandlingar och motioner klarades av utan några längre debatter. Jan-Olof Berglund invaldes som ny styrelseledamot i Sveriges Hembyggsförbund efter Gunnar Malm från Bohuslän. Gunnar Malm blev istället invald i valberedningen som sammankallande, där dessutom Mona Lorentzson från Västergötland omvaldes.

Riksstämman beslöt enhälligt att göra två uttalanden. Det ena belyser en allvarlig negativ miljökonsekvens som svensk vattenförvaltning enligt EU:s ramdirektiv kan medföra. Tillvaratagandet av biologiska värden i vatten hotar att förstöra vattennära kulturmiljöer såsom äldre dammar, dammvallar, byggnader och andra vattenanläggningar. Eftersom många hembyggsföreningar värnar sådana kulturmiljöer, vill stämman genom ut-

Hembyggsfesten. Birgit Carlsson och Jan-Olof Berglund samtalar med en av värdarna samt två deltagare från Gotland.

talandet uppmana föreningar och länsförbund att både bevaka förändringen och driva den breda dialogen. Naturvärden ska givetvis tas tillvara, men det bör ske utifrån en helhetssyn på landskapets många värden.

Det andra uttalandet berör ELC – den europeiska landskapskonventionen. Landskapet i alla dess former är en gemensam resurs och ett gemensamt ansvar. Där möts alla värden av betydelse för en hållbar utveckling. Uttalandet i sin helhet finns att läsa i Bygd och Natur nr 2 2015.

Av Sveriges Hembyggsförbunds årsberättelse framgår för övrigt att förbundet arbetar med mycket mer än vad som framgår utåt, som till exempel att man är representerad i 16 olika organisationer och nätverk från Civilscape till Övervakningskommittén för landsbygdsprogrammet.

Det nämndes även att regeringen satsar 80 miljoner kronor på vård och bevarande av landets hembyggsgrändar. Satsningen är en del av det nya landsbygdsprogrammet.

Monika Moberg

Funktionärer 2015 - 2016

Jan-Olof Berglund, ordförande, Stora Rör, Nolgården 3, 541 96 Våring, 0500-44 11 05, 0708-420453, e-post j-o.berglund@telia.com

Sven-Åke Mökander, Vice ordf. Markgatan 39, 441 51 Alingsås, 0322-672310, 0706-723156 svenake.mokander@gmail.com

Monika Moberg, Sekreterare, Norra Bergvägen 16 B, 541 32 Skövde, 0706-425670blackhornet.monika.moberg@gmail.com

Birgit Carlsson, kassör, Ljungås, 51991 Istorp. 0320-820 36 0706-206666, birgit.istorp@telia.com

Ledamöter

Gerhard Andersson, Vattenvägen 9, 446 41 Skepplanda, 0303-337251, 0709-317315, gerhardandersson35@gmail.com

Carl-Johan Henriksson, Bangårdsgatan 11. 523 37 Ulricehamn. 0321-13789, ej e-post

Monica Nyvaller, Fixagården 2, 524 32 Herrljunga, 0702-689264, monica.nyvaller@telia.com

Tommy Kroon, Timmermansgatan 19, 532 33, Skara, 0511-14549, 0705-912455. tommy.kroon@kunskapstradet.se

Margaretha Persson, Törnrosvägen 17, 435 31 Mölnlycke, 031-884790, margarethapersson@tele2.se

Berit Stockvik-Lundin, Vänersnäs, Furunäs, 468 90 Vargön, 0521-22 22 76, 0703-500052. Ej e-post.

Jan-Henry Svensson, Södra vägen 4, 523 94 Tvärred, 0321-50035, 0702-085327, janhenry.svensson@vgregion.se

Ingrid Zackrisson, Sammankallande studiegrupp. Västergården Kullavägen 59, 519 95 Tostared, 0320-620 15, 0703-279580, ingrid.zackrisson@tele2.se

Suppleanter

Tage Brolin, SHF försäkringsråd, Bäckaskog, Främestad, 465 97 Nossebro, 0512-531 50 0703-281333 frammestad@tagebrolin.se

Lars-Erik Kullenwall, Gudhem Kullen 3, 521 94 Falköping, 0515- 72 01 56, 0705-318547 larserik.kullenwall@gmail.com

Björn Andersson, Rönnbärsvägen 27, 541 76 Våring, 0500-44 04 75, 0708-239635 bjorna.andersson@telia.com

Bengt-Göran Ferm, Sälggatan 19, 565 33 Mullsjö, 0392-13315, 0702-675975. benke.ferm@gmail.m

Torwald Åberg, Lovene, Tomten 5, 531 96 Lidköping, 0510-53 23 13, 0708-257583. bergtorwald@gmail.com

Hedersledamöter

Berit Hange-Persson, Trädgårdsg 4, 533 72 Lundsbrunn

Aina Lindborg, Bjurbäck, Källebacken, 565 92 Mullsjö

Bengt Lindborg, Bjurbäck, Källebacken, 566 92 Mullsjö

Revisorer

Einar Smith, N Ringgatan 43, 441 31 Alingsås, 0322-169 70

Anders Holmqvist, Korsgatan 23, 535 30 Kvänum, 0512-926 69, 0703-192669

Revisorssuppleanter

Marianne Svensson, Bergstena Skattegården 2, 441 92 Alingsås, 0322-63 50 07

Lena Gustafsson. Fötene, Östergården, 447 91 Vårgårda, 0322-62 71 81 0705-326424 lena@sodraharene.se

Valberedning

Mona Lorentzson, Sammankallande, Wallströmsliden 6, 463 71 Lödöse, 0520-66 02 74, 0708-57 71 67 mona.lorentzson@gmail.com

Gerd Eriksson, Anisgatan 12, 511 41 Kina, 0320-102 90, planeter99@hotmail.com

Hans Algotsson, Ahlströmergatan 6, 541 31 Skövde, 0500-441123. 0703-761853

Vakant

Studie- och ungdomskommittén

Ingrid Zackrisson, sammankallande

Margaretha Persson

Lena Johnsson, Kulla Lillegård 2, 519 91 Istorp, 0320-871 28, lenaanngerd@hotmail.com

Christer Wennerberg, Studieförbundet Vuxenskolan SV Västra Götaland, Junog 3, 451 42 Uddevalla, 0522-65 33 33. 0708-553033. christer.wennerberg@sv.se

Vakant, Adjungerad Västergötlands Museum

Redaktionskommittén för ästgötabygden Ann-

Britt Boman, sammankallande, Spireavägen 5, 515 35 Fristad, 033-261921, birgitta.fristad@telia.com

Leif Brunnegård, redaktör, Asklanda, Ekehagen, 447 93 Vårgårda, 0322-661026, vbn.red@tele2.se

Hans Menzing, Ansvarig utgivare, Marumstorget 1, 532 32 Skara, 0511-126 43,

hans.menzing@telia.com

Monika Moberg

Jan-Olof Berglund

Tage Brolin

Birgit Carlsson

Anna Faxgård, Slätthult. 510 22 Hyssna

0320-397 77, anna.faxgard@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen, 0303-749878, bo.bjorklund@risveden.com

Tengelandsstiftelsen

Mona Lorentzson

Sven-Åke Mökander

Ingrid Tengeland, Händene Ängatorp, 532 96

Skara

Väddåkrastiftelsen

Hugo Isaksson, Ådalavägen 2, 523 72 Yimmele

Kommittén Årets Hembygdsbok

Ann-Britt Boman

Jan-Henry Svensson

Monica Nyvaller

Kommittén Årets Hembygdsförening

Monica Nyvaller

Sven-Åke Mökander

Föregående års förening, 2015 Daretorps Intresseförening

Ceremonimästare

Björn Andersson

Västergötlands Hembygdsförbunds kansli

Eva Mann, kansliansvarig

Besöksadress: Badhusgatan 13, Box 15, 534 21

Vara, 0512-105 50,

vasterg.hembygdsf@telia.com

Eva arbetar deltid och träffas på kansliet varje helgfredag, 09.00-15.00

Bankgiro: 378-5383,

Förbundets hemsida: <http://www.hembygd.se/vastergotland/>

Lidan från sjö till källa

Att lära känna sin hembygd är en uppgift som nästan aldrig tar slut. Det finns så många skatter att söka. I vinter har Järpås Hembygdsförening ordnat tre temakvällar om Lidan, Från sjö till källa och deltagarna har fått höra många intressanta berättelser om Lidan och fått se fina bilder på platser längs ån, eller älva, som varje sann Lidköpingsbo säger.

Lidan, med sina djupa raviner och sitt stora avvattningsområde, är ett viktigt inslag i slättbygden och har betytt mycket för människors liv under hundratals år. Ändå är kännedomen om platser längs Lidan inte så stor bland gemene man.

Som Lidans egentliga källsjö brukar man räkna Grosken, som ligger i början av sydsvenska höglandet cirka 15 km nordväst om Ulricehamn. Lidans längd därifrån och till Lidköping vid Kinnevik i Väneren beräknas till 90 km och fallhöjden från sjön Grosken till Väneren är cirka 170 m.

Från källområdet till strax söder om Tråvad rinner ån fram genom ett småkulligt skogbevuxet högland. Från Tråvad rinner ån genom ett svagt kuperat slätlandskap och här har Lidan eroderat sig ner genom de lösa jordlagren. Här och var har erosionen bromsats sedan någon urbergströskel kommit i dagen och flera

Fallet vid Tråvads bro

mindre vattenfall har bildats. I anslutning till dessa har det ofta gjorts fördämningar för kvarnar eller kraftverk, men numer är bara några få av dessa i bruk. De sista två milen innan Lidköping rinner Lidan sakta och stilla i sina djupa raviner och breda dalgångar med en fallhöjd på endast 40 cm per mil.

Tre utflykter längs Lidan planerades inför våren och sommaren.

Den första gick från Järpås till Lidafors. Deltagarna såg med egna ögon flera kraftverk, det mäktiga Herrekvarnsfallet, Tråvads bro och Björnarbro, två av platserna där biskop Bengt den gode på 1100-talet lät bygga broar och till sist den välkända festplatsen Vättesmad vid Lidafors.

Den andra resan börjar vid Ballstorp och Valeberg vidare mot Tråvattna, Eriksberg och till slut Grosken. Den tredje utflykten längs Lidan blir en flottfärd från Lovenebron förbi Skofteby, där det i början av 1900-talet tappades vatten, som sades ha en synnerligen välgörande effekt på hälsan. Detta vatten tappades på flaska och såldes till apotek och fina restauranger runt om i landet.

*Gunvor Torstensson
Järpås*

Läsvärt i korthet

Meddelande nr 2 2015. Utgivare: Föreningen för Västgötalitteratur. Redaktör: Johnny Hagberg. 20 sidor om bland annat Trollhättefallen, Nääs slott och Odhner – historikern från Medelplana.

Skara stiftshistoriska sällskap. Medlemsblad 2015: 2. Redaktör: Johnny Hagberg. 20 sidor om bland annat Skarabiskopen Jesper Swedberg som även hade hand om indianer i Amerika samt Lindholmska släktkronan i Skara domkyrka.

Ättlingen. Nummer 1 2015. Redaktör: Monika Moberg. Utgivare: Skövde släktforskarförening. 16 sidor om kvinnoliv, glassmaskin från 1800-talet och tiggare.

Stigar och vägsål. Kultur i närmiljö. Författare: Gunnar Arnborg. Som även svarar för en stor del av illustrationerna. Förlag: Carlssons. 317 sidor med massor av illustrationer. En Arnborgbok av bästa märke om livet förr i våra bygder.

Mimers brunn. Arkeologi, etnologi och historia i Västra Götaland. Nr 3 2015. Redaktör: Christina Ström. Utgivare: Vätteleuset, Skarstad. 52 sidor om bland annat den falske jätten i Skara, astronomiskt välkänd knalleson och kanalresan.

Hans Menzing

Skrivarträff

I hembygdsrörelsen är dokumentation en viktig uppgift. Vi framställer trycksaker, skrifter och hembygdsböcker av olika slag. Tidigare konferenser omkring detta ämne har varit uppskattade.

Välkommen till en studiedag för inspiration och erfarenhetsutbyte på Fristads folkhögskola lördagen den 10 oktober 2015.

Program

9.30 Kaffe och smörgås

10.00 Bildens betydelse i boken.. Jan Töve, världskänd fotograf men också medverkande i Södra Vings prisbelönta sockenbok kommer till oss och talar om bildens betydelse.

12.00 Lunch

13.00 Vi berättar om vårt arbete med hembygds litteratur eller genom andra media.

Ta med Era bilder, så ger Jan Töve kommentarer och ni kan diskutera med en professionell bedömare

15.00 Kaffe

Västgötabygden 4:15

Om Du vill ha frågor belysta, så skicka in dem tillsammans med Din anmälan!

Anmälan senast 1 oktober till Studieförbundet Vuxenskolan Västra Götaland tel 0522-65 33 33 eller vgregion@sv.se Kursavgift 200 kronor inbetalas till Studieförbundet Vuxenskolan Västra Götaland, bankgiro 473-4414. Glöm inte att ange avsändare och att inbetalningen gäller skrivartreff den 10 oktober i Fristad.

Välkomna!

Dags för Bygdeband och höstmöten!

Boka in följande datum i din kalender :

Måndag 21/9, Sventorps församlingshem

Tisdag 22/9, Rångedala bygdegård

Onsdag 23/9, Sollebrunn, ”Blå huset”

Program

Information om Bygdeband kl 16.00–18.15 cirka

Servering kl 18.15–18.45 cirka

Höstmöte kl 19.00–21.00 cirka

I år kombinerar vi information om Bygdeband och höstmöte under samma dag. Du väljer själv om du vill vara med på båda eller enbart önskar vara med på den ena delen. Alla som är intresserade av hembygdsfrågor är välkomna!

Vi tar upp frågor om medlemsnyttan och visar på goda exempel. Men det viktigaste är att vi utbyter idéer om hur vi ska utveckla vår hembygd!

Uppmuntra dina vänner i hembygdsföreningen att besöka någon av våra träffar. Du kommer väl med?

Detaljerad inbjudan sänds ut via vårt kansli till våra kontaktpersoner i föreningarna.

Välkommen till våra möten!

Äldsta kyrkan räddas

Sveriges äldsta kyrkorum räddas till framtiden. Det gäller alltså den äldsta kända stenkyrkan i Sverige utanför Skåne, uppförd i Varnhem senast under 1040-talet. I anslutning till den har grävt fram en kristen gravplats som togs i bruk i slutet av 800-talet. Allt i nära anslutning till klosterkyrkan och resterna av Varnhems kloster.

Nu har man fått fram pengar att bygga en skyddande överbyggnad över resterna av den gamla stenkyrkan. Arbetet börjar i höst och beräknas vara klart om ett år.

Studiekommittén informerar

Studiekommittén består av:

Ingrid Zackrisson, Tostared 0320-62015, Lena Johnsson, Istorp 0702-635018, Margaretha Persson, Törnrosvägen 17, 435 31 Mölnlycke tel 031-884790, Christer Wennerberg, Vuxenskolan 0708553033

Vi träffas fyra gånger per år för att planera vår verksamhet. Mail och telefonkontakter i gruppen mellan träffarna är ett måste för att det ska fungera.

Följande kurser är planerade:

12/9 Föreläsning om kulturväxter. Se utskick och gör anmälan där.

3/10 Potäter och äpple. Se utskick och gör anmälan där. Information om Bygdeband kan du läsa på sidan 30. Skrivartreff i Fristad 10 oktober, se sidan 30.

24/10 Ung hembygd i Rydal. En heldag på Rydals museum med slöjdtema och berättarestund. FN-dagen och den gamla flyttveckan förr då alla drängar och pigor bytte arbetsgivare.

Slottskyrkan restaureras

Den vackra slottskyrkan på Läckö slott har varit stängd i sommar, till sorg kanske för många som drömt om ett bröllop i det lilla kapellet. Men de får trösta sig med att kyrkan öppnar igen nästa sommar efter en genomgående restaurering.

Kyrkan byggdes på 1600-talet och restaurerades senast 1920 så det finns mycket att fixa på väggarna där kalkputsen ställt till det. Även altarpupp-sats, predikstol och orgel skall konserveras.

Nästa nummer av Västgötabygden kommer i vecka 44. Manusstopp är det den 10 september. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. De flesta texter och bilder publiceras på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Redaktörsgrupp:

Ann-Britt Boman, sammankallande, Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033 - 26 19 21

e-post: birgitta.fristad@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, 447 93 Vår-gårda, tel 0322/66 10 26 e-post: vbn.red@tele2.se

Hans Menzing, ansvarig utgivare, Marumstorget 1, 532 32 Skara, tel 0511/12643,

e-post hans.menzing@telia.com

Övriga i redaktionskommittén:

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3, 54015 Väring, tel 0500-441105, 0708-420453,

e-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen. tel 0303 - 74 98 78. e-post bo.bjorklund@risveden.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmestad, 465 97 Nos-sebro, tel 0512/531 50, e-post:

frammestad@tagebrolin.se .

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorp,

tel 070-620 66 66, e-post bisido@hotmail.com

Anna Faxgård, Bua Skogsslätt, 511 98 Hyssna, tel 0320 - 397 77, e-post anna.faxgard@telia.com

Monika Moberg, Norra Bergvägen 16 B, 541 32

Skövde. 070-642 56 70, e-post monika.moberg@blackhornet.se

Förbundsordförande: Jan-Olof Berglund.

Vice förbundsordförande: Sven-Åke Mökander, Markgatan 39, 441 51 Alingsås, tel 0322-67 23 10, e-post svenake.mokander@gmail.com

Förbundssekreterare: Monika Moberg

Förbunds-kassör: Birgit Carlsson.

Kanslist: Eva Mann, Västergötlands Hembygds-förbund, Box 15, 534 21 Vara, tel 0512-10550. bost. 0511-37 03 30, Bankgiro 378-5383. Kansliets e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

**När Du vill skicka in text och bilder
till Västgötabygden använd e-post
vbn.red@tele2.se**

Köket förr och nu

Förra sekelskiftet. Den här stugan var bebodd fram till 1907. Då stod den i Tämta.

På Kyrkebol. Köket på vår museigård ser ut som det förmodligen gjorde på trettioalet.

Dagens kök. Så här ser det ut inne i köket i Mellomgården.

När jag läste Kerstins berättelse på sidan 19 om det gamla köket hos hennes granne kom jag att tänka på hur olika kök jag besökt. Kerstin kom ihåg att grannen hade jordgolv i sitt gamla kök.

På vår museigård i Ornunga har vi en gammal ryggåstuga från 1700-talet. Köket är ett allrum med den öppna spisen, bord med stolar framme vid gavelfönstret och så en säng och några små skåp. Tre små fönster släpper in dagsljuset, men när solen gått ner var det ljuset från den öppna spisen och kanske ett vaxljus på bordet som spred ljus i rummet. Ljuset tände man inte förrän det var riktigt mörkt. Man kurade skymning och berättade för varandra.

I boningshuset

På vår museigård har vi ett bostadshus från 1840-talet. Det användes som bostad fram till mitten på 1960-talet. Här står också köksbordet framme vid fönstret. Utmed ena väggen är kökssoffans plats. I ena hörnet är skänken placerad. Här finns en gjutjärnspis och en storugn. Framme i hörnet vid dörren till farstun står kommoden. På golvet ligger trasmattorna tätt. Ovanpå den lilla bänken vid spisen står vattenhinken med skopan hängande på kanten. Något vatten och avlopp har aldrig funnits i huset. Dörren in till storarummet höll man stängd till vardags. Dörren ut till farstun höll man stängd för att hålla kylan ute. År 1928 fick man elektricitet i bygden. Lampan i köket hänger över köksbordet. Här finns också en väggglampa vid spisen, kanske inte så vanligt. Men några vägguttag hade man som regel inte. Man fick betala strömmen efter hur många ljuspunkter man hade. Hade man ett elektriskt strykjärn satte man i en tjuvkontakt i lamphållaren där man anslöt strykjärnssladden.

Modernt

Om vi tittar in i ett kök som är byggt eller renoverat på 2000-talet är det inte så mycket som är sig likt. Vedspisen är utbytt mot en spishäll som sitter nedmonterad i en köksbänk. Ovanför hällen sitter en fläkt som drar ut dofterna från spisen. I ett skåp har man byggt in en bakugn och kanske också kompletterat med en mikrovågsugn. Under köksbänken står diskmaskinen. Här finns naturligtvis ett kyl och ett frysskåp. Kanske finns här också en centraldammsugare.

Nu behöver inte köksbordet stå framme vid fönstret, nu kan det stå mitt på golvet. Det finns gott om lampor, både över bordet och arbetsbänkarna. Det kanske också finns punktbelysningar som ger mysstämning när man inte är i köket. Gardinerna i fönstren och matorna på köksgolvet är ganska sällsynta i det nya köket.

Tänk så bra vi har fått det.

Leif Brunnegård